

KÜYEREL 2013 KONFERANSLARI

"Düşünme ve Zihniyet Dünyası" (1)

"Toplum, Kimlik ve Birey: Türkiye'de ve Batı'da Sosyal Bilimler Perspektifi"

Konuşmacı

Prof. Dr.

Samim Akgönül

Strasbourg Üniversitesi öğretim üyesi

Tarih : 19 Ocak 2013

Yer : Taksim Hill Otel, İstanbul

Saat : 16.30 - 19.30

KÜYEREL
DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

Bu kopya Küyerel Düşünce Enstitüsü tarafından
Friedrich Ebert Stiftung'un katkılarıyla hazırlanmıştır.

İçindekiler

Açılış konuşması / Hüseyin Çakır	5
Prof. Dr. Samim Akgönül'ün Sunumu	7
Soru ve Cevaplar	35

Açılış Konuşması

Hüseyin Çakır
(Moderatör)

Biliyorsunuz Küyerel'in 2008'den bu tarafa düzenlemiş olduğu konferansların 2013 döneminin ilk konferansı bu. Bugünün başka bir anlamı da var. Çok kısaca artık hepimizin dostu, hepimizin arkadaşı olmuş tanıyanı-tanımayanı ile birlikte Hrant'ın öldürülüşünün altıncı yılı; onu saygıyla anıyoruz. Hrant'ı yüz yüze tanıyanların dışında çok kısa bir zaman içerisinde televizyonda bütün Türkiye onu tanıdı. Hakikaten toplumun ve siyasetin hafızasının değişmesinde çok önemli bir rol oynadı diyebiliriz. Zaten onun o barışçı ve değiştirici insan dili dolayısıyla onun bu özelliğine tahammül edilemediği için ötekileştirilmiş ve resmi ideoloji tarafından sürekli nefret suçuyla zihinlere yerleştirilmeye çalışılan bir kimliğin sesi olduğu için, bütün ötekileştirilmiş kimliklerin de barışçı sesi oldu.

Hakikaten ona çok ihtiyaç duyacağız gibi geliyor, fakat her ne kadar öldürülüşü bir biçimiyle cinayetin üstü örtülmeye çalışılsa da gerçeklerin üstü örtülemediği gibi dün sanıyorum adalet bakanı da "Büyük bir organizasyon işi" oldu-

ğunu itiraf etti, zaten bu bilinen bir gerçektir, bilinen bir gerçek kabul edilmiş oldu. Onu saygıyla anıyoruz.

Bugünkü toplantımızı sosyal medyadan, bizim mail grubundan duyurduk. Konuğumuz Prof. Samim Akgönül, kendisine hoş geldiniz diyoruz. Keyifli bir toplantı olmasını istiyoruz.

Bu kısa açış konuşmasından sonra sözü Samim Akgönül'e bırakıyorum.

Prof. Dr. Samim Akgönül

S u n u m

Çok teşekkür ederim, gerçekten bu davet için çok teşekkür ederim Hüseyin Bey'e. Gerçekten onur, benim için burada aranızda bulunmak. İkincisi Hüseyin Bey de biliyordu, biraz endişem vardı. Bugün hakikaten zor bir gün, çok zor bir gün; şimdi biz de Ağoştan geliyoruz; çok kalabalıktı, çok yağmur vardı fakat çok heyecanlı bir toplantıydı. Biraz da gaz yedik sonuna doğru, klasik, son derece alışıl gelmiş bir şekilde gözlerimiz biraz kızardı ama buraya kadar gelebildik. Sizleri de burada görmek çok onur verici. Ben de çok teşekkür ederim hem davetiniz için hem de sizleri burada görebildiğim için.

Konumuz, benim anlatmaya çalışacağım şey daha geniş olarak hem sosyal algılamalarda hem de hukukta birey, grup, toplum arasındaki diyalektik sorunlar. Biraz yüksek sesle konuşmaya çalışacağım, mikrofon yok, umarım herkes beni duyuyordur. Aslında bu kalabalığın aşağı yukarı 3'te 1'i benim öğrencilerim, değişik üniversitelerden öğrencilerim, niye geldiler anlamadım! Finaller de bitti, not almak da zor, hatta ve hatta final sınavlarını okudum ve

sisteme de girdim çocuklar gitsin diye, o yüzden her şey için çok geç! Ayrılmak isteyen varsa ayrılabilir.

Evet, gerçekten hepimize çok teşekkür ediyorum. Konumuzla direkt, bire bir alakalı olarak ve bugünle de alakalı olarak size iki tane küçük paragraf okumak istiyorum, giriş özelliği taşıyan iki tane küçük paragraf. Bir tanesi 1 Kasım 2004 tarihinde *Birgün* gazetesinde yayınlanmış olan Hrant Dink'in yazısından. Diyor ki Hrant Dink “*Türkiyeliyim, Ermeniyim, iliklerime kadar da Anadoluluyum. Bir gün dâbi olsa ülkemi terk edip geleceğimi Batı denilen o bazar özgürlükler cennetinde kurmayı, başkalarının bedeller ödeyerek yarattıkları demokrasilere sülük misali yamanmayı düşünmedim. Kendi ülkemi ise o türden özgürlükler cennetine dönüştürmek ise temel kaygım oldu. Ülkem Sivas için ağlarken ağladım, halkım çeteleriyle boğuşurken boğuştum. Kendi kaderimi ülkemin özgürlüğünü yaratma süreci ile eşeledim. Şu anda yaşayabildiğim ya da yaşamadığım haklara da bedavadan konmadım. Bedelini ödedim, hâlâ ödüyorum. Ama artık birilerinin ‘Bizim Ermenilerimiz’ popboblamlarından da, ‘içimizdeki hainler’ kıskırtmasından da bıktım. Normal ya da sıradan yurttaş olduğumu unutturan dışlanmışlıktan da, boğarcasına kucaklanmaktan da usandım.*”

Burada Hrant Dink'in söylemek istediği aslında bugünkü tartışmamızın göbeğinde olan bir şey, birey olamamak. Birey olarak algılanamamak ve her zaman her algıda; po-

zitif algıda da, negatif algıda da bir grubun parçası ve o grubu temsil eden biri, bir imaj olarak algılanmak. Dediği gibi “*Normal ya da sıradan yurttaş olduğumu unutturan dışlanmışlık ya da boğarcasına kucaklanmak*”, çünkü bir grubun ele alınması. Bu birinci paragraftı. İkinci paragraf bugün, bu sabah gazetede okudum. *Milliyet* gazetesinde Hasan Pulur’un köşe yazısı. Aynı bakış açısının size tersini götürmek için söylüyorum. Hasan Pulur, bir okuyucusundan bahsediyor, okuyucusunun ismini veriyor, ben de verebilirim Ethem Kutsigil. Ethem Kutsigil, Hasan Pulur’a bir mektup yazmış, demiş ki “Ben çok üzgünüm, büyük hayal kırıklığına uğradım, çünkü Dido Sotiriyu’nun *Ben-den Selam Söyle Anadolu*’ya kitabını okudum, ‘Ne kadar insancıl bir kadın bu, ne kadar harika bir kadın bu’ dedim kendi kendime. Daha sonra da bir belgesel seyrettim. O belgeselde de Dido Sotiriyu diyordu ki ‘Biz Anadolu’dan kovulduk, şöyle oldu böyle oldu’ Türkler hakkında kötü konuşuyordu, o yüzden hayal kırıklığına uğradım’ diyor”, Hasan Pulur’a mektubunda şunları ekliyor “Anladım ki” diyor okuyucu “Yunanlılar fert olarak mükemmel insanlar, fakat siyasi konulara girmemek koşuluyla. Hiçbir”, “hiçbir” diyor “Yunanlı nezaketen de olsa İstanbul demez, Konstantinopoli der. Hiçbir” yine “hiçbir” “Yunanlı ile Kıbrıs meselesini konuşamazsınız, patrikhaneyi konuşamazsınız, Yunanlılarla dost olmak isterseniz hep rembetiko dinleyebilirsiniz, uzo içip şiş kebab yiyebilirsiniz, şu sıralar AB ve Almanya’ya küfredebilirsiniz. Tabii bu demek değildir ki”

okuyucu ekliyor, “Yunanlılara düşman mı olalım” Türkçe bozuklukları metinde var “Haşa, Allah fanatik olanlarından uzak tutsun” diyor ve Hasan Pulur da ekliyor “Evet, böyle insanlar da var”, Dido Sotiriyu’dan bahsediyor “Bizde de”; onlarda da var bizde de “Önemli olan bunları unutmak, daha doğrusu unutturmak. Bizim gibi Yani’leri, Koçiri’leri, Dimiri’leri, Eleni’leri, Marika’ları sevgiyle anarak”. Bu yaklaşımda da bir grup yaklaşımı var, o grubun içerisinde iyiler de var ama grup, grup olarak aaa onlarla siyaset konuşulmaz, onlarla bir iletişime girilmez; birey olarak işte rakı-uzo edebiyatı yapılabilir ama grup böyle bir grup karakterine sahip. İşte burada birey, bireyin algılanması ve bireyin konumlandırılması konusu gerçekten de hem sosyal bilimlerin hem de toplumsal tartışmaların kalbinde, yüreğinde olan bir tartışma.

Osmanlı da Birey Yok

Bundan bir on sene kadar önce Strasbourg’daydım –Ben Strasbourg Üniversitesi’nde çalışıyorum, buraya da gidip geliyorum ama Strasbourg Üniversitesi’nde ders veriyorum- Strasbourg Üniversitesi ve başka birkaç üniversite ile beraber bir proje aldık, büyük de bir para aldık, European Science Foundation (ESF)/Avrupa Bilim Vakfı’nda bir para aldık, bir proje gerçekleştirdik. Projenin ismi de “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bireyi Ararken”di. Bir seri konferanslar düzenledik, kitaplar yazmaya çalıştık vs..., vs. Açıkçası o

bireyi Osmanlı toplumunda, Osmanlı İmparatorluğu'nda ararken, beceremedik, olmadı. Parayı boşa harcamış olduk, o bireyi bulamadık. Bütün hem klasik tarihçiler, hem 18.-19. yüzyıl tarihçileri, hem sosyal bilimciler, sosyologlar olarak o bireyi Osmanlı toplumunda öne çıkartamadık. Zira bizim bu iki sene süren proje çerçevesinde gördüğümüz *Osmanlı toplumunda birey yok*, var tabii ama birey ancak bir grubun içerisinde ise var ve bireyin, bireysel olarak varlığı, toplum olarak algılanması sadece ve sadece o grubun prizması çerçevesinde yapılabilir. Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da “beyaz sayfa” edebiyatına rağmen hem Türkiye’de hem de Osmanlı İmparatorluğu’ndan çıkmış olan diğer ülkelerde, toplumlarda hâlâ bu algılama, yani grup, kolektif algılama ve bireyin bir gruba dâhil olması gerektiği algılaması hâlâ, hâlâ devam etmekte.

Bu toplumlarda özellikle Doğu Avrupa, Balkanlar, Türkiye, Kafkasya, Ortadoğu amiyane tabirle bizim coğrafyamız dediğimiz bölgelerde *birey gruba dâhil* olduğu için ve böyle algılandığı için her zaman en önemli farklılığı ile, en önemli ötekiliği ile algılanmakta zira –daha sonra da söyleyeceğim- elbette hepimiz umarım ben dâhil çoğul aidiyetleri olan insanlarız, hepimizin değişik değişik, değişik zamanlarda ait olduğumuz ya da ait hissettiğimiz ya da ait hissetmediğimiz gruplar var.

Öteki Olmadan Biz de Olamayız

Ancak bu toplumlarda başat başkalık, başat ötekilik, diğer bütün farklılıkları örten, onları silen, ikinci plana iten bir ötekilik. Bu toplumlarda en önemli başkalık dinsel başkalık olduğu için dini aidiyet olduğu için –*bu elbette dinamik millet sisteminden gelen bir şey, 1453'ten 19. Yüzyıla kadar, Tanzimat'a kadar ama devamı da olan*- dinsel başkalık üzerinden kurulan toplumsal dinamikler, bu dinsel başkalıklara ait olan bireylerin diğer başkalıklarını, diğer ötekilerini silen ötekilikler. Bunlara bakış açısını, bakışı engelleyen ötekilikler. Friedrich G Barth hem etnolog hem sosyolog, ilginç bir tespit yapıyor. Bu “biz” ve “öteki”, işte bizim tarifimiz ve ötekinin tarifinde elbette ki “biz”i tanımlamak için tanımlara ihtiyacımız var; biz nerede duruyor, bizin içine kimleri katıyoruz? Eh, içine katmadığımız insanları elbette bizim dışımıza itiyoruz. Fakat Barth diyor ki –*gerçekten bu etkileşimli sosyolojinin en önemli yazarlarından bir tanesi*- “*Aslında grup sınırı belirlemez, sınır grubu belirler, fakat o sınır dinamik bir sınırdır, devamlı değişen bir sınırdır; koşullara göre genişleyen ya da daralan bir sınırdır.*” Sizler de lütfen kendi kendinize düşünün “biz” dediğiniz zaman biz böyleyiz, biz şöyleyiz dediğiniz zaman kimi kastediyorsunuz? O bizin içine hangi bireyleri koyuyorsunuz ve o bizin dışına hangi bireyleri koyuyorsunuz. Elbette ki tarih içinde eğer Türkiye'deki kimlik inşasının 150-200 yıllık geçmişi varsa, bu biz değişken olmuş. Her biz dediğimizde aynı şeyleri söylememişiz, çünkü sınır bu

bizi belirlemiş. Fakat *bizi belirleyebilmek için bütün dila-
lektiklerde olduğu gibi bir ötekine ihtiyacımız var*, yani öte-
kinin varlığı, bizim varlığımızın garantisi.

Öteki olmadan elbette biz de olamayız ve bu ötekilikte *en önemli*, benim inşa etmeye çalıştığım bir kavram, *en önemli ötekilik* yakın ötekilik. Açıkçası şöyle söylemler var “İşte insanlar ırkçı, çünkü cahiller, bilmiyorlar tanımıyorlar şu grubu, tanırlarsa severler ve tanırlarsa ırkçılıktan, ayrımcılıktan vazgeçerler” vs..., vs. Hiç katılmıyorum, ben tam tersi olduğunu düşünüyorum. Irkçılar, ayrımcılığa yeltenenler, en iyi tanıdıkları, en iyi bildikleri, kendilerine en yakın olan gruba karşı ırkçı söylemler, nefret söylemleri, ayrımcı söylemler geliştirirler. Zira öteki bize ne kadar yakınsa, o kadar bu biz kavramı için bir tehlike oluşturmakta; bizim dejenere olmamızı sağlayabilir, bize tehlikeli kimlik mesajları göndermekte. O yüzden de yakın *başkalık*, bize en yakın başkalık uzak başkalıktan, tanımadığımız başkalıktan her zaman daha tehlikeli. Zaten bütün bu ulus devlet inşasındaki bütün katliamlara, soykırımlara, sürgünlere, ne bileyim nüfus mübadelelerine bakarsanız hepsi öyle uzaktaki insanlara değil burada, yandaki, yan komşu, alt komşu, üst komşu en yakın, bize en çok benzeyen insanlara yapıldı, çünkü en çok tehlike arz eden insanlar bunlar ve bu süreçte bizim inşamız sürecinde ötekini de inşa etmeliyiz.

Bizler, bizi tarif ederken ötekini de inşa etmeliyiz ve hatta mümkünse yoktan var etmeliyiz. Olmayan bir grubu orta-

ya çıkarmalıyız ki bizim ne kadar iyi, ne kadar güçlü, ne kadar akıllı, tarihe ne kadar büyük hizmetler vermiş bir grup olduğumuz ortaya çıksın: Bir iç düşman yaratmalıyız. İç düşman olmadan bizim olmamız, biz kavramının var olması hemen hemen imkânsız. Bu iç düşman yaratmada da üç basamak var, ben bunlara: tekil, çoğul, tekil basamakları diyorum. Örneğin Yahudi soykırımından önce Nazi basınında çok kullanılmış bir üç basamak: Türkiye'de aynı şekilde hem 1915 öncesinde hem 1955 öncesinde çok sık olarak kullanılmış tekil, çoğul, tekil basamağı.

Önce tekil basamağı: Aranızda bilmiyorum gazeteci var mı? Lütfen gazetenizde aylarca üçüncü sayfa haberlerinde şüphelinin ya da suçlunun hangi kimliğe ait olduğunun birey olarak altını çizin. Aylarca deyin ki “Bir Ermeni hırsızlık yaptı” ne bileyim “bir Yahudi tecavüz etti”, “bir Kürt vatana ihanet etti”; aylarca, aylarca. Böylece toplumsal algılamada o bireyler, o kimliğe ait olan bireyler, belli bir marjına, toplumun çeperine kurulmuş olsunlar: Bu *tekil dönemi*. Daha sonra aylarca çoğul dönemine geçiş. Bu sefer de çoğul ekini ekleyerek bir algılama yaratabilirsiniz. İlk algılamadan faydalanarak “Ermeniler haindir”, “Yahudiler hırsızdır”, “Türkler pistir”, “Kürtler şöyledir” vs. Böylece ilk etapta bireyleri toplumun çeperine koyuyorken, ikinci etapta bir grubu ama içindeki bireylerin kaybolduğu bir grubu, o gruba ait olan herkes, bir grubu belli özellikleri üzerinden toplumun çeperine koyabilirsiniz: Bu *ikinci etap*. Buraya kadar her şey normal. Bir de üçüncü tekil etap var. Bu

üçüncü tekil etapta bu sefer tekrar tekile dönüp, tekil olarak bir kişinin bütün bir grubu temsil etme gücünü basına yansıtın “Ermeni kalleştir”, “Türk pistir”, “Yahudi hırsızdır” vs...; böylece bir tek kişiye bütün bir grubun özelliklerini yükleyip o bir tek kişinin toplumu temsilen, grubu temsilen toplumun çeperine konmasını sağlayabilirsiniz. Bu çok ilginç bir şey ortaya çıkartır, o da şudur: Eğer karşınızda suçlu olduğuna düşündüğünüz bir Kürt varsa, başka bir Kürt gibi o da bütün bir grubu temsil ettiğine göre, başka bir Kürdü de rahatlıkla cezalandırabilirsiniz ve cezalandırırsanız hiç de bir şey olmaz. Çünkü zaten hepsi aynı, zaten hepsi aynı grubun içinde, hepsi teker teker birey olarak aynı grubu temsil etmekte...

Özgür müsünüz? Özgür müyüz?

Elbette bireyin varlığı sosyal bilimlerde gene toplumun içerisindeki etkileşimler aracılığıyla izlenmeye çalışılmış, özellikle burada sosyolog öğrencilerim var Chicago ekolünde bu bireysel etkileşimler, George H. Mead vs. ve bireyin özgürlüğü tartışılmış. Açıkçası ben siz de aynı soruyorum, öğrencilere de soruyorum: *Özgür müsünüz? Özgür müyüz?* Gerçekten bu özgürlük var mı, yani toplumsal tercihlerinizde, ideolojik tercihlerinizde bu tercihlerinizi tamamen içinizden gelen o derin esastan gelen bir içgüdü ile mi yapıyorsunuz yoksa bizler hepimiz, bize toplumun dayattığı, toplumun gösterdiği yol üzerinde mi yürüyoruz?

Gerçekten özgür müyüz? Sosyal bilimler açısından hem Chicago ekolünde hem de daha sonra bizim toplumsal iletişim dediğimiz ekolde böyle bir özgürlük maalesef nâ-mevcut, öyle bir şey yok, yani hepimiz, ben dâhil –*ben de normal bir insan olarak*- hepimiz bu grubun içinde yaşadığımız toplumsallaşmanın bir nevi köleleriyiz. Bazen gene bu bireysel etkileşim teorisinde özellikle George Mead, bazen bu gruba bize dayatılan toplumsal varoluş şekillerini bir isyan niteliğinde tam ters, tam zıt davranış şekilleri gösterebiliriz ki bazılarımız gösteriyor, en azından burada olanlar gösteriyor. “Fakat o bile” diyor George Mead “*gene bir toplumsallaşmanın ürünü, çünkü biz bu sefer birbirimizi etkiliyoruz, biz bu sefer birbirimizden etkileniyoruz.*”

Bana burada söz verdiler, o yüzden ben konuşuyorum, belki aranızdan bir-iki kişi benim söylediklerimden birkaç tane şeyi ilginç bulup da kendi hayatında kullanmaya başlayacak. Sonra soru-cevap kısmında siz bana bir şeyler soracaksınız; bu etkileşimin içerisindeyiz, yani bireysel etkileşimde dâhi birey o kadar özgür değil.

Elbette bireyin kendi davranış şekli dikkatinizi çektiyse şu ana kadar kimlik kelimesini kullanmadım, en sona doğru kullanacağım, kendi davranış şeklini belirlemede özgürlüğü kısıtlı bir özgürlük. Bu özgürlük gene sosyal bilimlerde, özellikle bu toplumsal iletişim teorisinde daha da azalmış gibi gözüküyor, zira bu paradoksal bir şey. Şöyle bir şey de diyebilirdik: Toplumsal iletişim var, her yerden bir

sürü haberler alabiliyoruz, alabildiğimize göre biz bunları birey olarak karşılaştırırız, tartarız ve doğru olanı seçebiliriz, seçme olanaklarımız arttı. Hâlbuki ulus inşa süreçlerini inceleyen Benedict Richard O’Gorman Anderson diyor ki “*Ulus elbette ki modern bir kavram*”, ulus diye bir şey yok, bu bir kavram, her kavram gibi bu kavramın da doğduğu bir an var; o an 18. Yüzyılın sonu 19. Yüzyılın başı. Bu kavra bütün dünyaya ve bütün dünyada da adapte edilmiş bir kavram, yani hangi ortama girmişse o ortamın şeklini almış bir kavram, değişmiş, yaşamış bir kavram. Bu arada küçük bir parantez açayım, eğer bu tezi kabul ediyorsak ki ben kabul ediyorum elbette, *ulus kavramının her kavram gibi bir dönemde doğduğunu, yaşadığını, yaşlandığını kabul ediyorsak, başka bir şeyi daha kabul etmemiz lazım o da bir gün ölecek!* Ezelden beri var olduk, ebediyete kadar diye bir şey yok, o bir hayal elbette.

Toplumsal iletişim teorisinde bu ulus devlet inşalarının tarihlendirildiği dönem 19. yüzyıl. 19. Yüzyılda öyle bir şey oluyor ki toplumsal iletişim sayesinde eskiden küçük, ayrı ayrı kalmış, coğrafi, birbirlerini tanıyan gruplar artık birbirlerini tanımadıkları halde kendilerini aynı grubun içinde gibi “hayal ediyorlar”, “hayali cemaat”, var olmayan bir cemaat oluyorlar. Öğrencilerim burada, onlara verdiğim bir örnek var, size de o örneği vereyim. Şu anda sizler, ben dâhil, uyduruyorum, Trabzon’da yaşayan 75 yaşında faşist, karısını döven, Milli Piyango bayisi olan, yani hayatta hiçbir zaman karşılaşmayacağınız, karşılaştığınız bile

konuşacak bir konu bulamayacağınız bir adamla kendinizi aynı grubun içerisinde hissediyorsunuz. İşte bu ulus hayali cemaati sayesinde oluyor, hâlbuki belki Santiago'da Şili'de yaşayan, sizinle aynı yaşta, aynı sosyal kategoride, aynı düşünce tarzında, aynı problemlerle, aynı meslekte, aynı sınıfta olan biriyle kendiniz aynı grubun içerisinde düşünmüyorsunuz... Santiago'da, Şili'deki ile tanışsanız, belki de bir ortaklık yaratacaksınız ama sosyal iletişim böyle bir şey ki bizlerin hepimize öyle bir kimlik zorla aşılıyor ki bu *hayali cemaati* biz kuruyoruz.

Hayali Cemaatler

Benedict Anderson “Bunun da sebebi” diyor *“işte bu sosyal iletişim. Sosyal iletişim bize özgürlük getireceğine, tam aksine dayatmaları genişletti, çünkü kendimizi aynı grubun içinde hissetmememiz gereken insanlarla aynı grubun içerisinde hissediyoruz”*. Hayali cemaatler böyle, böyle bir şey.

Ulus inşasında bireyle toplum arasında ben üç basamak kullanıyorum; *bir ulus yaratacağız, bir grup yaratacağız*. Bu grup elbette ki artificial, yapay bir grup, aslında doğada var olmayan bir grup. Bu grubu yaratmak için, bu grubun bize göre özelliklerini paylaşan, daha doğrusu ulusu yaratanlara göre özelliklerini paylaşan insanları bir araya getirmek lazım ve paylaşmadığını düşündüğümüz, o in-

sanları, grupları, ulusa dâhil olamayacağını düşündüğümüz insanları ne yapmak lazım? Yok, *etmek lazım!* Ben buna birinci basamak diyorum, extermination basamağı, *yok etme basamağı*. Yok, edeceğiz, bir şekilde yok edeceğiz, varlıklarını sileceğiz ve siz benden daha iyi biliyorsunuz 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başı bu hikâyeleriyle dolu, yok etme hikâyeleriyle dolu, silme hikâyeleri ile dolu; soykırımlar, tehcirler, sürgünler, nüfus mübadeleleri var... Neyi yok ediyoruz? Bizim grubumuza dâhil olamayacaklarını düşündüklerimizi yok ediyoruz.

Benim teorilerimde kullanmaya çalıştığım ikinci basamak, tabii sizin de tahmin ettiğiniz gibi bu kadar yok etmenin sonunda maalesef insan çoğul bir varlık ve farklılıklar var. İkinci basamak; asimilasyon. Bu asimilasyon zorla asimilasyon, zorlayarak asimilasyon. Yalnız dikkatinizi çekiyorum, bunun da altını çiziyorum birkaç kere asimilasyona uğrayan gruplar her ulusta sadece o ulusa dâhil olabileceklerini düşündüğümüz gruplar, o ulusa dâhil olamayacakları düşünülenler asimilasyona uğramazlar. Örneğin ben azınlıklar üzerine çalışıyorum. Başka arkadaşım var onlarda da azınlıklar üzerine çalışıyor. Hemen hemen her konuda hemfikiriz, bir tek bu konuda hemfikir değiliz. Ben Türkiye’de gayri Müslim azınlıkların asimilasyona uğradıklarını düşünmüyorum: Çünkü asimilasyona uğramayı hak etmemişlerdi, onlar yok edilmeye, silinmeye, seksizliğe, görünmezliğe itildiler ve alıp hadi *Türklüğe devşirelim* düşüncesiyle yok edilmeye çalışıldı, aralarından birkaç tanesi

çıktı: mesela: Tekin Alp örneği var. Mehmet Emin Yalman en güzel örnek. *Vatan* gazetesinin sahibi –küçük parantez açtım, öğrencilerim biliyorlar severim parantezleri- Mehmet Emin Yalman, çok Türkçü bir arkadaşımız, *Vatan* gazetesinin sahibi, büyük gazeteci vs. ve Varlık Vergisi’ni çok savunuyor. Tabii bunlar savaştan zengin oldu. 1947’deyiz “tabii verecekler vs.” Varlık Vergisi geliyor tabi Mehmet Emin Yalman’a da geliyor. Resmi devlet kayıtlarına göre Yahudi, dönme olduğunu öğreniyor. Kendi bile bilmiyor, meğer devlet biliyor, devletin öyle bir hafızası var.

Kimler asimile olur? Bize en yakın olabilenler, yani asimile olabilmeye kapasitesi olanlar asimilasyona uğrarlar. Eğer ırksal bir toplumda yaşıyorsanız, sizinle aynı toplumdaki olup da başka kültürlere sahip olanlar asimile edilebilir. Eğer dinsel başkılığın başat olduğu bir toplumda yaşıyorsanız ki Türkiye toplumu böyle bir toplumdur, *aynı dinden olanlar asimilasyona uğrayabilirler*, ayrı dinden olanlar değil. O yüzden de benim bu teorimdeki ikinci basamak, Türkiye’de Müslümanlara uygulanmış basamaktır: Çerkesler, Boşnaklar, Arnavutlar vs..., vs. İkinci basamak asimilasyon ve bu iki basamak, yani extermination ve asimilasyon basamakları Türkiye’de maalesef, bizler için “başarıya uğramış, başarılı olmuş” bir ikinci basamak.

Bize ait olmayanları sildik, extermine ettik, yok ettik. Bize benzeyebilecek olanları asimile ettik, dillerini vs..., vs. yahu gene kaldı bir şeyler; bitmiyor ki, bitmez. Gene kaldı

bir şeyler. Bu benim üçüncü basamağıma folklorizasyon diyorum. Kalan o küçük farklılıkları zenginliğimiz, turistik falan gibi şeylerle tanıtmak. Şu anda burada değil elbette ama çıkalım şu Taksim Meydanı'na beraber, Boşnak dediğinizde akla ilk gelen şey börek, Çerkes denildiğinde akla ilk gelen şey tavuk, Arnavut dediğinizde akla ilk gelen şey ciğer, Laz dediğinizde akla ilk gelen şey işte fıkra, hamsi vs..., balık vs., vs. Hâlbuki Çerkesi de, Boşnağı da, Arnavut da hepsi aynı prestije sahip işte uluslar, kimlikel gruplar vs.

Kürtler Asimile Olmadılar, Folklorize Edilemediler

Parantezleri seviyorum, bir parantez daha açayım. Bu üç basamaklı grup yaratma ve bireyi silme operasyonunun başarılı olamadığı bir tek grup var, bir tane. Onlar da Kürtler elbette. Bunun da bir nedeni var: Bir, exterminasyon edilemediler, çünkü bir Müslümandılar; iki, extermination'a katıldılar! İki, asimile edilmediler, çünkü otoktondular, buranın yerlileriydiler. Hâlbuki bütün bu saydığımız Türk olmayan grupların hepsi bir yüzyıl boyunca göç etmiş gruplardır; Boşnaklar, Çerkesler, Arnavutlar, Dağıstanlılar, Çeçenler; hepsi göç bir yere göç etmiş.

Kürtler asimile olmadılar, folklorize edilemediler çok kalabalıktılar! Çok kalabalıktılar, çok fazlaydılar o yüzden de

folklorize edilemediler. O yüzden bu üç basamağın başarılı olmadığı tek nokta bu nokta yoksa hepsi için başarılı olmuştur. Çok enteresan Boşnak derneklerinin “Aman ya biz Boşnak televizyonu istemiyoruz, sakın ha biz Türküz”; bunlar gerçekten asimilasyonun başarılı olduğunu gösteren bir örnek. Bu ulus kavramının, ulusal grup kavramının hayali bir kavram olduğu konusunda hiçbir şüphemiz yok, evet hayal ediyoruz, biz bunu kafamızda kuruyoruz, kafamızda inşa ediyoruz. Ancak Benedict Anderson’ın tezinden biraz daha ileri gidersek, her grup zaten hayali değil midir? Bütün sosyal, toplumsal gruplar kendimizi içine koyduğumuz her grup zaten bir hayal ürünü değil mi? Kullandığımız bütün kategoriler, zaten birer hayali kategori değil mi? Benedict Anerson’dan yüz yıl önce Max Weber’in söylediği her kategori elbette aslında var olmayan, ideal tipik olduğunu düşündüğümüz, daha doğrusu var olmasını var saydığımız bir kategori, ideal bir kategori. Weber ne diyor? Kardeşim kategoriler yok ama biz sosyal bilimciler olarak varmış gibi yapmalıyız ki toplumu inceleyebilelim.

Hayali Cemaatler

Eğer sınıfsal bir incelemeye gideceksek, sınıf olarak kategorilere ayıralım. Eğer cinsel bir incelemeye gideceksek, gender olarak ayıralım, eğer etnik bir incelemeye gideceksek etnik olarak, dinsel bir incelemeye gideceksek dinsel olarak—*buraya kadar hiçbir sorun yok*— üzerinde çalıştığı-

mız grupların aslında var olmadığını biliyorsak ve böyle çalışırsak hiçbir sorun yok. Ama o grupların var olduğuna inandığımız andan itibaren büyük bir sorun çıkıyor; işte o zaman stereotipler, o grup şöyledir, bu grup böyledir vs. “Yunanlılarla hiçbir şey konuşulmaz” veya ne bileyim “Rumlar şöyledir, Kürtler, Kadınlar, Erkekler böyledir.” Elbette ki günlük hayatınızda biliyorum elbette ki diyorsunuz “Yahu şu kadınları hiç anlayamıyorum! Ne acayip insanlar!” Kadınlar da, “Erkek milleti”, “Kadın milleti” terimlerini bile kullanıyoruz, değil mi? Evet, kullanıyoruz: Çünkü biz hayatı sadece ve sadece bu kategoriler üzerinden algılayabiliriz. Böyle bir etkileyici konu ama kullanmamızın da bir şartı var.

Ben “Kadınlar böyledir” dediğim zaman biliyorum ki öyle bir şey yok, ne bileyim 3 milyar kadınla tanışmadım! Elbette, bu da hayali bir cemaat. Uzun süreler gençliğimizde – yaşlandık artık- proletarya, proletarya dedik, o da bir hayali cemaat, sınıf da bir hayali cemaat. Bu bizim kafamızda kurduğumuz cemaat, olmadığını bilerek eğer tahlil yapmaya çalışırsak gayet güzel, olduğuna inandığımız anda bir sorun var. Fakat sosyal bilimlerde bu grupların, kategorilerin kendi içlerindeki inşa süreçlerine baktığımız zaman ilginç bir şeyle karşılaşılıyor, çünkü grubun var olması sadece algılamayla ilgili bir şey değil, self-awareness, kendini algılamayla da ilgili bir şey. Gruplar, özellikle ezilen gruplar bizim sosyal bilimlerde özellikle Georg Simmel’in kavram-sallaştırdığı bir kavram, takip ettiği bir varoluş meşruiyeti

savaşı veriyor, var olabilmek, var olmayı kabul ettirebilmek, kime kabul ettirebilmek? Kabul etmeyenlere. Kim onlar? Genelde çoğunluk. Yavaş yavaş bu azınlık mevzularına gireceğim. Ben kaç saat konuşayım? Bırakırsanız sabaha kadar konuşurum.

Sıkıldığınız zaman söyleyin. Bu var oluş meşruiyeti grup, meşru olarak kabul edilmeyen grup kenetleniyor. Ne üzerine kenetleniyor? Reddedilen kimliği üzerine kenetleniyor ve bu sefer grup kendi ikincil, üçüncül kimliklerini silmeye başlıyor.

Amin Maalouf diyor ki *“kimliğim, ezilen tarafımdır”*. Eğer bir grubun içerisinde o toplumsallaşmada din önde ise başka bir dinden olan grup sadece dinsel olarak görülüyor, fakat o grup da zaten meşruiyet savaşını o dinsel var oluş şekli çerçevesinde veriyor. Eğer konu cinsellikse kadın-erkek, bu sefer öyle bir kenetlenme oluşuyor, etnik grupsa öyle bir kenetlenme oluşuyor vs., vs. ve bu varoluş savaşında gene ilginç bir şekilde gördüğümüz şey, varoluş meşruiyetini bir görünebilme hakkı, görünürlük hakkı olarak ele alabiliyoruz.

Hannah Arendt diyor ki “Hak istemek önemli değil.” Hak istemek hiç önemli değil. Hannah Arendt diyor ki “Hak isteyebilme hakkı önemli”, eğer bir grup hak isteyebilme meşruiyetine, bilincine erişmişse, o talep ettiği hak er ya da geç elde edilecektir, bunun bir kaçarı yok. Önemli olan o bilinci elde edebilecek aşamaya gelebilmek, hak

isteme hakkına sahip olabilmek ve o grubun içerisinde görünmek.

Entegrasyon-Görünmezlik- Görünürlülük

Çok ilginç, ben Avrupa'da çalışıyorum, özellikle bu göçmen asıllı gruplar üzerine birkaç şey yazdım çizdim, bu entegrasyon meselesini her duyduğumda çok gülüyorum. Entegrasyon, entegrasyon, entegrasyon. Biz alan çalışmaları yapıyoruz. Soru, Batı Avrupa'daki insanlara, "Ne demek bu entegrasyon? Entegrasyon demek istiyorsun somut bir şey söyle ki ne demek istiyorsun anlayalım." Çoğunluktan gelen cevapların özeti: Görünmezlik. Görünmezse, o farklılık görünmezse o zaman bir sorun yok.

Öbür tarafa gidiyoruz soruyoruz, entegre edilmesi gereken gruba gidip soruyoruz "Ya kardeşim sen entegre misin, istiyor musun entegre olmak, ne demek bu entegrasyon?" Ne cevap veriyor biliyor musunuz? "Görünürlüğümün kabul edildiği andan itibaren ben kendimi entegre olmuş hissedeceğim." Gördüğünüz gibi aynı kavram, o kavramın iki aktörü isteyen-istenilen; yüklenilen anlamlar birbirine tam zıt, görünmezlik bir tarafta, görünürlük bir tarafta. Bu görünebilme hakkını da ezilen gruplar ve bu grubun içerisine dâhil olan gruplar ezilmeleri sürecinde birbirlerine rakip olsalar da işbirliği yapabilirler.

Serge Moscovici'nin *Psychologie des Minorités Actives*/Aktif Azınlıkların Psikolojisi, benim en sevdiğim kitaplardan bir tanesi, çok ilginç bir tespit yapıyor. Başka bir ortamda, başka toplumsallaşmalarda birbirine rakip olacak olan gruplar, ezildikleri toplumlarda birbirleriyle işbirliği yapabiliyorlar, niçin? İşte bu meşruiyeti, varoluş meşruiyetini kazanabilmek için. Nereye kadar yapıyorlar? Birinden biri kazana kadar. Birinden biri kazandığı zaman hoop öbür tarafa geçiyor, "Aman, sen daha fazla talep etme, çünkü sen de talep edersen benim edindiğim o meşruiyeti tehlikeye atabilirsin." Çok ilginç bir şey var, ben bunu hep söylüyorum: göçmen, göçmeni sevmez, çünkü oraya gelmiş olan göçmen zaten o savaşın içerisindeki grup yeni bir grubun gelmesini kendisi için bir tehlike olarak görüyor ki gene meşruiyetini tehlike altına sokacak. Yunanistan üzerine ben çok çalıştım. 1990'larda Yunanistan ilk defa göç alan bir ülke oldu, özellikle Arnavutluk'tan. Arnavutluk'tan bir sürü işçiler geliyordu ve bu işçiler de çok eziliyorlardı; şehirlerin çeperlerinde çok ucuz çalışıyorlar, ırkçılığa maruz kalıyorlar, gerçekten zor yaşıyorlardı ve yavaş yavaş bir şeyler yapmaya çalışıyorlardı. 1990'ların sonunda Yunanistan'a Afganistan'dan mülteciler geldi. Arnavutlar, onlarla kavga ettiler, "Ne yapıyorsun, git buradan, zaten benden daha ucuza çalışıyorsun, ekmeğimi çalışıyorsun" vs. Aynı söylemi yeni gelmiş azınlığa tekrar uyguladılar.

Azınlık Tanımı: Bilinç ve Başat Olmamak

Ben Strasbourg bölgesinde yaşıyorum Alsas'ta. Alsas bölgesinin 11. yüzyıl ortaçağ'dan gelen çok önemli bir Aşkenaz Yahudi azınlığı var, çok önemli ve bir kısmı da Ortodoks Aşkenazlar, Alman Yidiş topluluktur ve bunlar yüzyıllar boyunca büyük çileler çekmiş bir grup; şehre giremiyorlar, veba olduğu zaman bunlar kesiliyor vs., vs.; çok zorluk çekmiş bir azınlık. Yavaş yavaş 19. yüzyılın sonundan itibaren varoluşlarını kabul ettiriyorlar, 20. yüzyılda topluma girebiliyorlar vs. 1960'da Cezayir Savaşı patlıyor. Cezayir Savaşı patlayınca Cezayir'deki Frankofon, Fransızca konuşan Seferad Yahudileri Fransa'ya kaçıyorlar ve bir kısmı da Strasbourg'a geliyor. Strasbourg'daki Aşkenaz Yahudileri büyük bir şaşkınlık içinde, "Bunlar da Yahudi ama bizim gibi değil bunlar, Arap bunlar, ne alakası var bizimle bunların?" Ve büyük bir tartışma oluyor. "Acaba Yahudi oldukları için Seferad Yahudileri ile dayanışma içinde olmalı mıyız ve olmamalıyız." Bugün Strasbourg'ta dört tane Sinago var, iki tanesi Aşkenazi iki tanesi Seferad, iç evlilikler çok çok az, ancak grubun dışına çıkanlar yapabiliyor vs.

Grupların kendi içinde de rekabet var, belli konularda dayanışma var, fakat biri yaklaştıkça o meşruiyet edinme kategorisine, hemen diğerine karşı tahakküm uygulayabiliyor. Bütün bu söylediklerimde azınlık-çoğunluk meselelerini tartıştık. Bu çok çetrefilli bir konu. Azınlığın, çoğunluğun ne olduğu gerçekten zor bir konu, elbette her kavram

gibi sosyal bilimlerde de bu kavram kontekstüel, bağlamsal bir kavram: Aynı kelime, aynı kavram başka toplumsal bağlamlarda başka anlamlara, bazen zıt anlamlara giriyor. Burada öğrencilerim var biliyorlar, ben Amerikalılara, Fransızlara, bir de Türklere ders veriyorum. Amerikan öğrencilerime “nation” dediğim zaman bir şey anlıyorlar, Fransız öğrencilerime “nation” dediğim zaman başka bir şey anlıyorlar –kelime aynı- Türk öğrencilerime ulus dediğim zaman, hatta millet dediğim zaman apayrı bir şey anlıyorlar. Aynı şey azınlık kavramı için de geçerli. Amerikan sosyolojisinde minority başka bir toplumsallığın ismi, Fransız sosyolojisinde minority başka bir toplumsallığın ismi, Türk sosyolojisinde azınlık apayrı bir toplumsallık. İşte bunun ne olduğunu bulabilmek çok zor. Azınlıklar sosyolojisinde bir tanımı yok azınlığın, iki tane kriter kullanıyoruz bir gruba azınlık diyebilmek için. Birinci kriter *bilinç*. Marx diyor ki “Bilinç yoksa sınıf yok”, ben de diyorum ki kendimi Marx'la kıyaslamadan! “Bilinç yoksa azınlık yok!” Bir azınlık bilinci, bir grup bilinci. Bir grubun azınlık olarak sosyolojide nitelendirilebilmesi için ikinci olarak *başat olmamak*, en azından başat olmadığını düşünmek, yani ezildiğini, yani toplumda tahakküm kurmadığını, kendisinin mahkûm olduğunu düşünmesi.

Bu iki kriter benim için azınlık sosyolojisinde bir gruba azınlık olarak nitelendirmek için yeterli. Hepimizin aklına gelen bir kriteri kullanmadım, o da “az” olmak, yani sayıca az olmak sosyolojinin umurunda değil. Öyle gruplar var

ki sayıca az ama toplumun içinde hâkim. Topluma hâkim gruplar, şu anda Güney Afrika'da Afrikaner yüzde 11'i, azınlık mı? Değil ya da ne bileyim Suriye'den bahsediyoruz yüzde 13'ü Nusayriler, azınlık mı? Değil, çünkü ezilmiş. Yalnız bir şey daha söylemek lazım, aslında bu iki kritere bir tane daha eklemek lazım ama o kadar açık ki söylemeye gerek bile duymadım. Bir yerde bir azınlık olması için başka bir şey daha lazım, ne lazım? Çoğunluk lazım. Çoğunluk olması için de azınlık lazım; bu bir gereklilik, birbiri ile etkileşim. Azınlıkları incelerken sosyolojide ikiye ayırıyoruz, bir tanesi yeni azınlıklar, diğeri eski azınlıklar. Eski azınlıklar bir şekilde var oluş meşruiyetlerini kazanmaya başlamış olan azınlıklar. Açıkça söylemek gerekirse "Sen artık evine git" denilemeyecek gruplar, evi orası, kökü var, kök o toprakta, oradan başka gidecek bir yeri yok. Yeni azınlıklar dediğimiz ise göçmen değiller, eski azınlık da değiller, fakat göçle bir ilişkileri var, göç etmiş grupların o topraklarda doğan yeni jenerasyonları, yeni nesilleri. Bu insanlar ne eski azınlık olarak kabul edilebilirler ne de göçmen olarak; hiçbir yere göçmemişler.

Küçük bir parantez, seviyorum parantezleri ama; bugün hem Avrupa'da hem burada Türkiye'de sizin göçmen olarak nitelendirdiğiniz gurbetçi vs., vs., göçmen kategorisine koyduğunuz grupların yüzde 90'ı hiçbir yerden hiçbir yere göç etmemiş insanlar; aslında belki o toplumların en az göç eden insanları; bir mahallede doğup, bir mahallede ölüyorlar, çünkü o sosyal kategoriye aitler. Fakat bu insan-

lar ne azınlık, ne göçmen statüsündeler, o yüzden var oluş meşruiyetlerinin arayışı içerisindedir ve bugüne kadar bu yeni azınlıklara, yeni gruplara yönelik bir azınlık literatürü yok, daha doğrusu sosyolojik olarak var da hukuksal olarak yok, azınlık haklarına dâhil edilmeyen gruplar.

Şu ana kadar kullanılmış olan bütün azınlık hakları literatürü eski azınlıklar için göçmenlerle ilişkilendirildikleri için onlar tamamen dışında bırakıyorlar. Bence bu azınlık-çoğunluk meselelerinde-*bukuka girmiyorum, isterseniz hukuksal kısmı daha sonra konuşuruz*- en sorunlu şeyi azınlığın çoğunluk tarafından tek karakteriyle, tek özelliği ile algılanması.

Ben Fransa'da konuştuğum zaman diyorum ki Müslümanlar, sadece Müslüman değil. Başka şeyler de aynı zamanda, belki Müslüman bile değiller. Çok iyi hatırlıyorum, bir tez jürisine girmiştım, o tez jürisinde genç bir sosyolog -burada sosyoloji okuyan öğrencilerim var, iyi dinlesinler- genç bir sosyolog doktora tezi yazdı. Doktora tezi "Belçika'daki Müslümanların Siyasete Katılımı", gayet güzel, konu güzel, problematiğini iyi kurmuş, tez güzel yazılmış vs., Tez geçecek, doktor olacak, meslektaşımız olacak. Bir tek soru, "Ya güzel de" dedim, "anlatmıyorsun tezinde, bu Belçika'daki Müslümanları nereden buldun? Nasıl buldun da sordun 'Belediye seçimlerine katılıyor musunuz' vs." "Telefon rehberine baktım ve isimleri Müslüman olanlara telefon açtım", yani algılamada ismi Müslüman olan herkes Müslüman.

Dedim ki “Ben buradaki Vasıf Şadid’i tanıyorum, ne ateisti, Katolik, Filistinli Katolik!” Gördüğünüz gibi algılamada ismi Müslümansa Müslüman. Müslümanın ne olduğunun inşası yapılmadan, ne demek Müslüman, değil mi? Kim karar verecek neyin ne olduğuna? Gördüğünüz gibi azınlığın algılaması da böyle, hepsi aynı şekilde.

Türkiye’de demin konuşuyorduk, Ermeniler sadece Ermeni değiller; sağcılar, solcular, kadınlar, gençler, yaşlılar, tüccarlar, komünistler, belki ırkçılar, faşistler; her şeyler aynı zamanda. Hrant’ın dediği gibi “Normal, sıradan bir vatandaş olarak algılanamıyorlar.” Bence bu aidiyetlerin hepsi elbette çoğul aidiyetler. Bu çoğunluk hem sosyal bilimler açısından hem de toplumsal algılama açısından dinamik bir çoğunluk, yatay olarak dinamik; ben sizlerin karşısında, başkalarının karşısında olduğum gibi değilim. Size başka şeyi gösteriyorum, başkalarına başka şeyi gösteriyorum. Dikey olarak da dinamik, 20 yaşında kendimi daha farklı hissediyordum, şimdi daha farklı hissediyorum. Belki yaşırsam 20 sene sonra daha farklı, belki değil kesin inşallah daha farklı hissedeceğim. İnsanın bir yerde takılmaması lazım. Bu dinamikliğin içselleştirilmesi zor bir şey; hem yatay açıdan hem çoğul açıdan ve özellikle toplumsallaşma ve toplumsal algılamada herhalde üç hakkın –bence en önemlisi insan hakları- tanınması, bireye tanınması. Bu üç hak bence en temel haklar, *temel insan haklarım* benim bunlar: bir, *bir gruba ait olma hakkı*. Kardeşim kimse demesin bana “Hayır, olamazsın, yasak” ya da “Hayır sen

öyle değilsin, sen böylesin” demesin bana kimse, ben o gruba ait olmak istiyorsam, o grubun aitliğinin bilincine varmışsam, bu kadar; bitmiştir. İkinci hak, *bir gruba ait olmamak*; olmak istemiyorum ya, ben böyle görülmek istemiyorum, ben birey olarak algılanmak istiyorum. Üçüncü hak, *grup değiştirmek*; istediğim zaman buradan buraya geçmek; kendi avantajımı gördüğüm yerde bir gruba ait olmak, avantajı görmediğim yerde gruba ait olmamak. Bu üç hakkın toplumsallaşmada verilmesi gerçekten çok çok zor bir şey ama bence amaç olmalı. Kimlikle bitireyim, hiç şimdiye kadar kullanmadığım kelimeyle, çünkü çok sorunlu bir kelime. Önce Frenkçesi çok sorunlu: identity/identiy. Voltaire diyor ki “Identity aynılık demektir: [*Fransızca ve İngilizcesini söylüyor: It is noting as the sameness.* Aynı olabilir miyiz ya? Bakın bu kadar insan var ama aynılık, demek ki artificial bir aynılık. Kimlik geçen bir arkadaşımın bahsediyorduk “Ya kimlik identity kadar sorunlu bir kelime değil, çünkü orada bir şüphe var, hani kim, mim vs.” Ben öyle düşünmüyorum, ben “kim” deki o “lik” ekinin istiflenme eki olduğunu düşünüyorum, hani “kömürlük”, “odunluk”, “patateslik”, “soğanlık”taki “lik” olduğunu, istiflenmiş bir şey olduğunu düşünüyorum. Fakat Türkiye’de şu anda en önemli filozoflardan bir tanesi benim de yakın arkadaşım Besim Dellaloğlu’nun yaptığı çok güzel bir tespit var ve ben de katılıyorum, hatta onu ilerletiyorum. Diyor ki Besim Dellaloğlu “Kimlik, kişiliğe rağmen inşa edilen bir şey”, çünkü kişilik bir “lik” işte, bireysellik, kimlik biriyle

aynı olmak. Biz pek aynı değiliz; aynıyız ama aynı değiliz aynı zamanda ve ben de ekleyeyim, kişilik de size dayatılan kimliğe rağmen inşa edilen bir şey. Kişiliği olmak, değil mi o aynılıktan kurtulabilmek. Jean-Jacques Rousseau ile bitireyim, diyor ki “Jean olarak doğdum, beni Jacques yaptılar ama Rousseau olmayı bildim”; en zoru herhalde bu. Hepinize dikkatiniz için, sabrınız için çok teşekkür ediyorum, sağ olun.

Soru - Cevap

Kadın Katılımcı: Çok aydınlatıcıydı gerçekten ve sunumuzun hoşluğunu şuradan biliyorum, kafamda çok soru uyandırdı. Birincisi, “Öteki ne kadar yakınsa o kadar tehlikeli” dediniz. Ötekinin tehlikeli olması için sadece yakınlık yeterli mi, ekonomik ve diğer faktörler de burada rol oynar mı? İkincisi bütün ötekilerin ve iktidarların daha doğrusu, bilinçsiz dönemimizdeki, bebeklik dönemimizdeki parçalanmaya oynadığına dair, bu yüzden de düşman ve ötekiler yarattığına dair bir görüş var, eğer hakikaten bu böyle neredeyse evrensel bir görüşse, bunun çözümü konusunda neler düşünüyorsunuz? Üçüncüsü, asimilasyonda karşı grubun hiç rolü yok mudur? Dördüncüsü azınlık-iktidar ilişkisi nedir? Örneğin dünyayı yöneten bir azınlık var, azınlık kavramlarınıza baktığımda iki tane faktör var, bu konuda ne diyeceksiniz? Bunlar azınlık mı-değil mi; “başat olmamak” dediniz, burada neyi demek istediniz ve bu anlamda; şimdilik bu kadar diyeyim!

Erkek Katılımcı: Ben azınlığın tarifini isteyeceğim, çünkü o tarihten önce ve sonra anlam taşıyacak, bir dönem azınlık

önemli değildi, bir toplumun içinde yaşamak; imparatorluk içinde yaşamak, devlet içinde yaşamak kişilerin azınlıkta olup olmadığı önemli değildi. Fransız Devrimi'nden sonra ulusalcılık başladıktan sonra, milliyetçilik başladıktan sonra ve özellikle 1915'ten sonra Türkiye için azınlık kavramı önemli oldu, çünkü bazı hukuksal kazanılmış hakların verilmesi için. O bakımdan tarihçesini istiyorum.

Prof. Dr. Samim Akgönül: Birincisi ben her şeyi bilen biri değilim, verebileceğim cevapları vereceğim, itirazınız olursa tabii ki onları da değerlendireceğim. Öteki-yakın tehlikesinden başlayalım.

Yakın başkalık-tehlikeli başkalık; bu konuda, bu durumda sınıfsal bir rol de yok mu? Ekonomik olarak dediniz vs. hani kazanç, bir rekabet. Kazanç-rekabet gruplar arasında elbette var, fakat hangi gruplar arasında? Birbirlerini farklı gören gruplar arasında. Bir grup diğer bir grubu farklı görecek ki onunla rekabet içerisinde olacak ve o diğer grubu kendi kafasında tarif edecek ki ırksal, dilsel, etnik, dinsel olarak tarif edecek ki ötekileştirerek kendi kafasında herhangi bir rekabet içerisine girsin. Ben de diyorum ki bu rekabetin, bu tehlikenin görüldüğü en önemli başkalık, en yakını olanı, uzak olanı, tanınmayanı değil.

Bu rekabetin ki bazen ırkçılığa, ayrımcılığa varan rekabetin sebebi cehalet, bilmemek, tanımamak değil. Ben şu söyleme karşı koydum: *Bizi tanımıyorlar, tanısalar severler;* öyle değil. Gruba en büyük kötülüğü yapan grup, en yakın

gruptur, yanındaki gruptur, çünkü böyle bir rekabet var. Elbette ki bir prestij, ekonomik rekabet var; elbette ki bir yerlere, bir topırağa, bir zenginliğe hâkim olma, bazen sınıfsal bir rekabet var elbette. Fakat en keskin, en yakın, en iyi bilinen ötekilik; ben bunu söylemeye çalıştım.

Çocukken bizim parçalanmışlıklarımızdan devlet faydalandı, kimlik üretti, tamamen katılıyorum; Althusser ve *Devletin İdeolojik Aygıtları*. Her devletin bir mekanizma, bir makine olarak elinde alet edavatlar var. O alet edevatlarla bir şeyler ve bir fikir yaratıyor. Bu yaratılan fikirlerin en önemlisi de elbette ki ulus fikri.

Nedir bu ideolojik aygıtlar? Uzun süre Siyasi Partiler Kanunu; siyasi söylem. Medya, kimi otoriter devletlerin elinde, değil mi? Tabii Türkiye için haşa özgür ama tüm otoriter devletlerin elinde güçlü bir medya var. Elbette ki sizin daha iyi gözlediğiniz gibi eğitim. Milli eğitim konusu her yerde aynı şey.

Türkiye için din, çünkü jakobenleştirilmiş ve merkezleştirilmiş 1924'ten itibaren telgrafla, 1930'larda mektupla, 1970'lerde faksla, 2000'lerde e mail ile gönderilen cuma hutbeleri. Arkadaşlar bugün gelmeden önce televizyon seyrettiniz mi? Mehmet Ali Birand'ın Doğan Medya Center'da yapılan cenaze töreninde bir hoca, "Hakkınızı helal ediyor musunuz" diye bir söylem yaptı, herkesin ve benim de gözlerim açıldı: "Ulusumuza, ordumuza, milletimize zaferler, bölünmez bütünlükler"; bu da devletin ideolojik

aygıtı, elbette merkezileştirilmiş. Bugün açın Diyanet İşleri Başkanlığı sitesini orada var.

Bu sosyal komünikasyonda kimliğinizi inşa etmek için sadece devletten gelenlerle yetinmiyorsunuz, kişiliğinizi de inşa etmenizi sağlayacak olan şeyler var; aileniz var, arkadaşlarınız var, sokak var vs. fakat işin zor ve kötü tarafı o aileniz, arkadaşlarınız, sokaklarınız da devletin ideolojik aygıtlarının tornasından geçmiş olan insanlar ve onlar da size benzer şeyler. Başka bir hafıza, bir rakip hafızanın aktarımı oluyor ama orada aman sessizlik, aman aman aman fazla ortaya çıkma, fazla şey yapma.

Ben 45 yaşındayım, Hrant Dink'in anma törenine gidiyorum, üç kere annem arıyor! "Öldürüldün mü, vuruldun mu?" vs., vs. Bu gerçekten bir atmosfer ve bunu da yaratan bir şey var. O yüzden evet, inanıyorum gerçekten bu kimliğin inşasının olduğuna. "Asimilasyonda karşı grubun rolü"; herhalde karşı gruptan kastınız asimile olan grubun rolü. Evet, doğru. Özellikle 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı eklemlenmelerinde yeni grup –*benim yeni azınlıklar olarak tabir ettiğim grup*- saklanan grup. Bu da Chicago ekolü. İlk nesil saklanır, ikinci nesil ilgilenmez, üçüncü nesil tekrar köklere dönmeye çalışır: Ne olmuş, dedem nereden gelmiş, kimmiş vs., vs. doğru.

Kimi durumlarda özellikle çok sert ulus devlet inşalarının olduğu, çok büyük propagandaların olduğu durumlarda bir saklanma ve volunteer, isteyerek asimile olma

durumu da ortaya çıkmıştır. Çok iyi hatırlıyorum, yakın bir dostum var Stéphane de Tapia ile beraber Fransızca bir kitap yazdık, Fransa'daki bilinmeyen azınlıklar üzerine (*Minorités méconnues, diasporas en devenir? Kazakhs, Kalmouks et Tibétians en France*), biraz gizemli bir kitap gibi oldu ama neyse. Bu bilinmeyen azınlıklardan üç tane grubu inceledik, case study olarak. Bir tanesi Fransa'daki Kazak asıllılardı –çok enteresan-, diğeri Fransa'daki Tibetlilerdi –çok enteresandı-, üçüncü grup da Fransa'da yaşayan Kalmıklardı, Kafkaslarda Kalmıkya diye bir yer var, Eliza başkenti, küçücük bir cumhuriyet, Sovyet cumhuriyetlerinden bir tanesi. Bu Kalmıklar 1917 İhtilali'nden sonra Fransa'ya kaçmış olanlar; ikinci bir grup daha var 1940-45 arası Nazi ordularına yenilmiş olup esir alınmışlar, daha sonra asker olarak Fransa'yı işgal için gönderilmişler; çok ilginç bir hikâyesi var bunların. Saklanmış bir grup, gerçekten saklanıyorlar ve tamamen asimile olmuş bir grup. Biz gidip “Kardeşim hani”, çok kızdılar bize “Ne alakası var, bizim aslında ne ilgimiz var” diye çok sinirlendiler, biz onları ortaya çıkarttık diye. Fakat bir tane şeyleri var, bu Kalmıklar tamamen Kalmıkya'dan kopmuşlar, dili bilmiyorlar vs., ha Budist bunlar ama Budizm şu anda Fransa'da iyi, fakat bu Kalmıkların fizikleri Mongoloid fizik, Asya tipi ve öyle ilginç insanlarla karşılaşıyorsunuz ki bankacı, banka müdürü, Kalmık, hiç Kalmıklıkla alakası yok ama tipik Fransız, hâlâ ona yabancı muamelesi yapıyorlar, tabii çok sinirleniyor

Benim ailem Girit göçmeni, Giritten kovulmuş olan dedem bir kelime Gritçe konuşmaz, çünkü 1924'te Ayvalık'ta Gritçe konuşmak iyi değil. Türkçesi de çok kırıkmiş, bilmiyor, Türkçeyi de bilmiyor, bir şekilde ispat etmek, meşruiyetini, varlığını Gritçe konuşmayarak kurguluyor. Burada bazı öğrenciler biliyorlar; isimler, soyadları üzerine çok çalıştım. Bir kitabım var Türkiye'de soyadları üzerine. Soyadlarımızın hiçbiri masum değil, hepsi bir mesaj. Ben özellikle 20. yüzyılın başında ve 1923'ten sonra gelen göçmenlerin hangi soyadlarını seçtikleri üzerinde çalıştım. 1934 Soyadı Kanunu'nda, şöyle diyebilirim –aranızda var mı bilmiyorum- Türkiye'de soyadı çok “Türk” olanlar: Öztürk, Aslıtürk, Asiltürk, Şanlıtürk, Albayrak; bilin ki Türk değildir! Kürtler, Girit göçmenleri, Boşnaklar, Çerkesler...

Kadın Katılımcı: Ahmet Türk.

Prof. Dr. Samim Akgönül: Ahmet Türk, vs., vs.. Ya Samsun'da bir tane mübadil aile buldum, volunteer asimilasyon, Yanya mübadili, soyadı ne biliyor musunuz? Türküz. Çark demiş, yeter artık! Türküz, Öztürk'ler, Asiltürkler vs., vs. Bu elbette ki çok önemli ve bir rolü var ama isteyerek değil.

Dünyayı yöneten azınlık meselesi, evet, benim açımdan azınlık değil tabii. Azınlık sosyolojisinin bana verdiği araçlarla incelediğim grupların iki özelliği var; bir tanesi bilinç içinde olmak ve bu bilinci göstermek, haklarını savunmak; ikincisi ezilmek, ezilmiş olmak. Hani diyorsunuz ya bir

azınlık var, zenginler, finans vs. O benim için azınlık değil, sayıca azınlık olabilirler, sosyolojik olarak benim azınlık kavramına verdiğim manada bu azınlık değil. Bu azınlık meselesinin tarihini siz sordunuz. İki türlü tarihi var, birincisi bir lokal tarihi var, bir universal tarihi var. Evrensel hukukta ve sosyolojide azınlık kavramının gelişimi ve bir de Türkiye için geçerli olan. Hemen kısaca söyleyeyim, ondan sonra susayım, çok konuştum, farkındayım ben de.

Katılımcı: Ne güzel dinliyoruz.

Prof. Dr. Samim Akgönül: Estağfurullah. İşte demin de konuşuyorduk aşağıda, Michel Foucault ki ben çok severim, çok ilginç bir tezi var ki ben de inanıyorum. Diyor ki Foucault “İsmin yoksa cismin yoktur. Herhangi bir kavramın ismi yoksa kendisi yoktur”, çünkü o kavrama konulacak isme ihtiyaç duymamıştır, gerek yok. Bu sandalye varsa ismi sandalye olduğu için var. Aynı şey soyut kavramlar için de geçerli. Eğer bunu kabul ediyorsak, azınlık kavramı, azınlık kelimesinin varlığından itibaren var. O da sizin de dediğiniz gibi işte efendim 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başı çoğunluk kavramının ortaya çıkması ile beraber ve ulus devlet meselesinin içinde azınlık-çoğunluk ilişkilerinin ortaya çıkmasıyla azınlık kavramı ortaya çıktı. Ben katılmasam da başka bir görüş daha var, onu da söyleyeyim –böylece demokrat olduğum anlaşılınsın!- Başka görüş de hayır öyle değil, azınlık kavramı eğer ezilmişlikse, bilinçse, insanlığın varlığının –*insanoğlu demiyorum; o zaman in-*

sanoğul ve insankızı demek lazım- insanlığın varlığından bugüne kadar olan bir kavram ama değişik isimler almış. Ne bileyim bir Atina demokrasisi var, Atina demokrasisine girenler, katılanlar nüfusun yüzde 2'si, devamı yok; kadınlar yok, çocuklar yok, erkekler yok, yabancılar yok, köleler yok...

Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması'nı İhlal Etmiştir

Evet, bu azınlık ortaya çıktıktan sonra 19. yüzyılın başından itibaren, işte bu ulusların altın çağı, şeyin altın çağı. Literatürde azınlıklara verilen haklarda üç bölüm var: Bir tanesinde şöyle bir görüş var, işte o bizim Milletler Cemiyeti dediğimiz ekol: Bu azınlıklar var mı? Var. Asıl olan ne? Ulus devletin stabilitesi, istikrarı, aman ulus devlet yıkılmasın. Biz ne yapalım? Bu azınlıkları koruyalım ki ayaklanmasınlar, efendim işgale yok açmasınlar, öyle kendi aralarında yaşasınlar, böylece de ulus devlet yıkılmasın.

Milletler Cemiyeti çerçevesinde 13 tane antlaşma yapıyor. Bu antlaşma, sözleşme vs. bunların ismine de biz literatürde azınlık antlaşmaları diyoruz. Bu antlaşmaların hepsinin içinde bir azınlıkları koruma bölümü var, aslında insan hakları bölümü bunlar. Bizim bu kadar yücelttiğimiz Türkiye'de Lozan Antlaşması, bu 13 antlaşmadan bir tanesidir, Sevr de o 13 antlaşmadan bir tanesidir.

Çok ilginç bir şekilde herkes Lozan, Lozan, Lozan der, hiç kimse de açıp okumaz. Türkiye’de Lozan Antlaşması bir kamu sırrı, kamuya açık bir sır. Her yerde açık, internete girip bakarsınız... medyada ve politikacılar tarafından Lozan’a aykırı denilen her şey; hiçbiri aykırı falan değil, onlar da bilmiyorlar ne olduğunu. Açık bakın, hepsini okuyabilirsiniz. Çok enteresan bir şeydir bu. Farkındaysanız eğer Türkiye’nin kurucu antlaşması Lozan Antlaşması’nın imzalandığı 24 Temmuz bayram mayram değil, tatil değil, hanginiz ortaokulda, lisede Lozan Antlaşması’nı inceleyin müfredatta falan yok, çünkü 24 Temmuz 1923’te imzalanmıştır,

25 Temmuz 1923’ten itibaren Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması’nı ihlal etmiştir! Nasıl? Çok, çok, çok, onu başka bir konferans konusu yapalım; her konuda, mesela siyasal, dilsel, bugün, bugün. Ben size bir şey söyleyeyim mi, yeni anayasa tartışmaları yapılıyor ya, ben olsaydım 37-44 alırım Lozan’ı, çaat diye koyarım yeni anayasaya, birçok sorunu da çözmüş olurum. Birçok sorunu; 1923-1924 neyse, konuyu kapattım. Birinci dönem bu, Milletler Cemiyeti fakat bu Milletler Cemiyeti dönemindeki anlaşmalarda asıl olan azınlıkları korumak değil, asıl olan devleti korumak, yani azınlıklar ayaklanmasın diye –azınlıklar sevildiği için değil- ve burada verilen haklar çok önemli, kolektif haklar, yani bir grubu grubun içine katmadan, grubu öyle bir akvaryum içinde tutan haklar. Bunun tabii yıkılması neyle? Tam ters tepmesiyle. Almanya’nın Südet azınlıkları, yani

Almanca konuşan azınlıkları bahane ederek işgale gitmesi ve II. Dünya Savaşı'nın çıkması ile beraber tam ters tepki yaratması ve Milletler Cemiyeti sisteminin yıkılması ile beraber. Bu sistem yıkıldıktan sonra kurulan ikinci sistem, yani Birleşmiş Milletler sistemi azınlık kelimesini ağzına almaz, yok. *1945'ten 1992'ye kadar yarım yüzyıl boyunca azınlık kavramı uluslararası hukukun yabancı olduğu bir kavram, böyle bir şey yok, hiçbir şey yok.* Buradaki anlayış şu: *Kardeşim biz azınlıkları koruyoruz dedik, azınlıklar azınlık olarak kaldılar, toplumla etkileşime girmediler, o yüzden de bahane olarak kullanılıp savaşlara yol açtılar,* II. Dünya Savaşı çıktı. *En iyisi biz sadece bireyi koruyalım; bireyi teker teker, yani evrensel bireysel temel insan haklarını verelim, böyle verdiğimiz için azınlıklar da zaten korunmuş olur ve azınlık kelimesini de ağzımıza almayalım.*

1945-1992 arası azınlık diye bir kavram yok. Bir tek istisnası var, o da Birleşmiş Milletler'in 1978 Siyasal ve Sivil Haklar Sözleşmesi 27. maddede çok utangaç bir şekilde diyor ki "Azınlıkların var olduğu yerlerde" filan, böyle bir cümle, hemen unutturuluyor zaten, hemen o da çöpe atılıyor. ikinci dönem azınlık yok. Ne oluyor? 1989 biliyorsunuz tarihte iki tane ekol var; bir tanesi *devamlılık ekolü*, bir tanesi *kırılma ekolü*. Kimi diyor ki tarihte kırılma noktaları vardır, bazı birey ya da olaylar tarihin normal gidişatını değiştirirler. Kimisi de der ki –özellikle sosyal tarihçiler- hayır kardeşim kırılma noktası falan yok, bu bir devamlılık, süreklilik. İşte Braudel falan, aslında o kırılma noktası olarak

gördükleriniz de daha uzun bir sürecin sonucunda ortaya çıkan şeyler.

Ben aslında ikincisine daha yakınım, aslında tarihçiyim ben de fakat 1989'un gerçekten önemli bir kırılma noktası olduğunu düşünüyorum, özellikle sosyalleşmede ve toplumsal etkileşimde.

Azınlıklarla İlgili Yeni Literatürler ve Üçüncü Dönem

1989'dan sonra bütün Avrupa'ya yakın yerlerde azınlıklarla ilgili savaşlar, katliamlar ortaya çıkmaya başladığı andan itibaren, tabii Çeçenistan ve Yugoslavya örnekleri en önemli örnekler. İşte efendim Çekoslovakya'nın kansız bir şekilde ikiye ayrılması, azınlık kavramı tekrar literatüre giriyor. 1992'de bir deklarasyon, bu bir deklarasyon ama daha da önemlisi Avrupa Konseyi çerçevesinde 1994 senesinde azınlık ve bölgesel diller şartı, Avrupa Konseyi'nin 1998'de Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçevesi Sözleşmesi, 1994'te gene Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nda (AGİT) oluşturulan Uluslararası Azınlıkları Koruma Başkomiserliği vs., vs. Böyle yepyeni bir literatür ortaya çıkıyor fakat bu literatürün –üçüncü dönem bu- büyük bir farkı var, çok büyük bir farkı var. Birinci dönemde haklar, azınlıklara verilen haklar.

Üçüncü dönemde, bugün azınlıklara verilen hak yok. Bütün bu metinleri açın *-ber yerde de yazıyorum, söylüyorum-* bütün bu metinleri açın, bu haklar azınlığa ait bireylere verilen haklar, yani gene bireysel haklar. Bunun farkı ne biliyor musunuz? Farkı şu: Birey, bu hakları kullanmadan ya da kullanmamadan hiçbir şekilde kötü muameleye tabi tutulamaz, yani size bir hak veriliyor azınlık hakkı, dininizin kurallarına göre evlenme hakkı. Birinci dönemde o grubun içindeki herkes o dinin içinde evlenebiliyordu, üçüncü dönemde “Hayır, ben bu azınlığa aitim ama ben istemiyorum, burada bana yeterli haklar tanınmıyor, ben gideceğim başka yerde evleneceğim”. Birinci dönemde azınlık çocuklarının azınlık okullarına gitmesi mecburi iken, üçüncü dönemde bireysel seçimdir; aradaki farkı görüyorsunuz. Tabii şimdi dil hakkı var, elbette ki dil hakkını başkalarıyla kullanacağım; aynada tek başına kendi kendimle konuşuyorum ama birilerine ihtiyacım var dilimi konuşmak için ama o dili konuşma bile bireysel hak.

Şu anda azınlık literatüründeki durum budur, ancak *Türkiye çerçevesinde azınlık kelimesi o kadar kirlenmiş, o kadar pislenmiş, içi o kadar oyulmuş bir kelime ki kimse azınlık istemiyor*, çünkü biliyorlar Türkiye ne kadar ezdi. Kürtler sosyolojik olarak azınlık, Aleviler sosyolojik olarak azınlık. İkincisi öyle bir korku var ki bu azınlık meselesinde, Türkiye ne Avrupa Konseyi Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nı imzalamış, onamış ne de Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar Koruma Çerçevesi Sözleşmesi'ni imzalamış ve onamış du-

rumda. Tamamen uzak duruyor bu konulardan. Bir tek şey imzalandı, o da gene Avrupa Konseyi Bölgesel Yönetimler Şartı, Türkiye tarafından imzalanmıştır. Fakat beş madde kabul edilmemiştir, o beş maddeyi kabul etmeyerek tamamen içini boşaltmıştır, yani ha imzalamış ha imzalamamış hiçbir şey fark etmez. O yüzden de Türkiye'deki algılaması elbette ki farklı bir algılama. Ancak lütfen altını çizerek söylüyorum, *Türkiye'deki azınlık algılaması Lozan'da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmasında olan azınlık algılaması değil, uydurulmuş bir şey*. Eğer bir gün size “Aa Lozan'da bir tek Rumlar, Ermeniler, Yahudiler azınlık olarak görünüyor” derlerse, diyeceksiniz ki “Hangi maddede?” O çok güzel olur. Ben hep yapıyorum, çok bayılıyorum, hava veriyor, böyle bakıyorlar: Hiçbir maddede ne Rum kelimesi ne Ermeni kelimesi ne Yahudi kelimesi geçmez. “Patrikhane Lozan'a aykırı”, hemen “Hangi maddede?” diyeceksiniz “Ben göremedim, okuyamadım, nerede olduğunu bilmiyorum” diyeceksiniz, öyle kalacaklar karşınızda. Lozan Antlaşması'nın hiçbir maddesinde Patrikhane kelimesi geçmez, hiçbir maddede Heybeliada vs., vs. geçmez. Lozan'ın 37/44'ünde bahsi geçen gruplar şunlardır, dikkatinizi çekerim: 1) Türkiye'de yaşayan herkes; dikkatinizi çekerim “herkes” şu şu şu haklardan mahrum edilemez, eşittir vs., vs. Toplamda dört grup, 2) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları; şu haklara sahiptir, böyledir şöyledir vs. 3) Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan ve dini Müslüman olmayan vatandaşlar; hiçbirini söylemez. 4) Türkiye Cumhuriyeti'nde

yaşayan ve dilleri Türkçe olmayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları. Lozan Antlaşması'nda hakların altı kalın kalemle çizilen gruplar bunlardır. Ne Rum, ne Ermeni, ne İstanbul, ne Gökçeada hiç kelimesi bile geçmez. Öyle bir şey yok, yani örneğin İstanbul'daki gayri Müslimlere verilen hakların aynılarının Mardin'de de verilmesi gerekirken verilmemiştir; bir. İkincisi, Rumlar, Ermeniler, Yahudilere verilen hakların aynıları diğer gayri Müslimlere verilmelidir, verilmemiştir. Üç, Türkçe konuşanlara verilen hakların aynısı Türkçe konuşmayanlara da verilmesi gerekiyor, verilmemiştir. Dört, zaten Rumlar, Ermeniler, Yahudilere de o haklar verilmemiştir; küçük bir kısmına, üçüncü kısmına verilmiştir, devamı verilmemiştir. 25 Temmuz 1923'ten itibaren Türkiye Cumhuriyeti kendi kurucu belgesine ihanet etmiştir, hâlâ da etmekte. Hâlâ da bugün de etmekte. Ben sustum, çok konuştum!

Sinan Şanlıer: Konu dışı sayarsanız lütfen cevap vermeyin.

Bu bütün devlet perspektifleri içinde Çingenerler nereye oturuyor?

Prof. Dr.Samim Akgönül: Uff hemen, hemen, hiç konu dışı değil.

Sinan Şanlıer: Yani azınlık sayılmamış, çoğunluk sayılmamış...

Prof. Dr.Samim Akgönül: Çok doğru.

Sinan Şanlıer: Entegrasyona katılmamış, elimineedilmemiş.

Prof. Dr.Samim Akgönül: Çok doğru.

Sinan Şanlıer: Yasalarda ayrımcılıklar var, [?] itiraz etmemiş, devletler daha çok devletçi vs. vs. Bütün kurallara çok ters düşen bir şey, Türkiye özelinde soruyorum, yani Almanya, Fransa belki biraz biliyoruz da Osmanlı'dan gelen birtakım şeyler var, yani nereye oturuyor bu vatandaşlar?

Prof. Dr.Samim Akgönül: Evet, çok doğru.

Tuncer Duman: Çocukluğumda okuduğum ilk kitabı *Kölelikten Kurtuluş* Booker Washington diye birinin yazdığı bir kitap bu. Kitapta öğrendiğim tek şey şu oldu, bu bir köle ailesinden gelme öyle yani ve buna ismi sorulduğu zaman aşağı yukarı 15 tane isim sayıyor. Bu Booker Washington diye kitabı yazıyor ama birçok adı var. O kitapta öğrendiğim ve benim içimi çok acıtan şey şu olmuştu: “Niye bu kadar adınız var” diye soruluyor kitapta, diyor ki “Bizim tek bir özgürlüğümüz var, ad koymak”. Fakat bundan 200 kadar yıl önce ise hiçbir kölenin adının olmadığını biliyoruz, en azından belli toplumlarda egemenler tarafından, yani serfin adı yoktu.

Şimdi on yılı biraz geçiyor, mecliste yemin töreni esnasında ben de oturmuş televizyondan izliyorum ve Merve Kabakçı diye bir isim söyleniyor, yemin etmeye gidecek ve üzerine

inanılmaz bir hücum yapılıyor; yasal mı bilmiyorum, belki de yasaldır ama bu benim içimin acımasını engellemiyor. Onun bir kadın olduğu ve başörtüsü giyen bir kadın olduğu için saldırıya uğraması, benim hayatımda bana yapılmış en büyük tecavüz olarak görüldü ve gözyaşlarımı tutamadım tabii. Hangi düşünceyle, hangi korkuyla yapılıyor olursa olsun, Kürtlere bugün yapılan bu zulüm, onlarca, yüzlerce yıldır yapılan zulmün bin tane hukuksal altyapısı izah edilebilir.

Sosyolojide, ben sosyoloji eğitimi almadım, sosyolojik tarifleri, tanımları, tasnifleri o kadar da bilmem, bazı okumuş olduğum sosyologlar olsa da. Benim metodolojimde “Aslında görünenin, yaşanan sürecin arkasında ne var”ı hep sormak gelir. Sizin aşağıdaki konuşmada verdiğiniz örnekte, söylediniz ya “Göçmen göçmeni sevmez” üzerinden giderken, Fransa’daki tam tesettürlü bir kadın bir Fransız için çok rahatsız edici olabilir. Burada da öyleydi, üniversite kapılarında bir sürü genç kız tesettürlü olduğu için uzaklaştırıldı. Ben bunun geri planının aslında biçim, görünürlük değil de daha ziyade dışlama ile ilişkilendiriyorum. Bu politik, ekonomik nedenlere dayanabilir.

Son tahlilde aslında tabii ki hegemonik ilişkilere, ekonomiye dayanır, bunu biliyorum. Bu anlamda sizin söylediğiniz bir şeye biraz, kendimce tam ikna olmuş değilim. Mutlak, son tahlilde bu vardır, çünkü insanın en temel, varoluşsal ihtiyaçları karşılandığında bir mesele yoktur zaten.

Bugün Hrant'ın üzerinden dünkü bir şeyde de o kadar çok fazla azınlık olma, dışlanma, ötekileştirilme ile ilgili hikâye duydum. Bu toprakların bu konuda da çok zengin olduğunu bir daha anladım ama İhmalyan'ın anılarını okuduğumda orada bir hikâye çok ilgimi çekmişti ve o da bir miktar gözlerimi doldurdu ama şu yönde.

Sorudan çok aslında bir tür paylaşım gibi yapıyorum, kısa tutacağım olabildiği kadar, onun baskı altındayım emin olun! Ama bunu da paylaşmak istiyorum ve Hrant'a da gelerek. Aslında Hrant'ın en önemli tarafı bir gazete çıkarması vs. falan değil, bütün bu azınlık oluşundan doğan saldırıları göğüslediği gibi azınlık olmadığı, kendi grubunun içinden gelen saldırıları da çok göğüslemek zorunda kalan bir insandı, bunun altını çiziyorum, revanchist değildi. Benim de azınlık olduğum bir aidiyetim var ve bunlara ilişkin asla revanchist bir tutum almayacağım. Jak İhmalyan'ın anısı şöyle: Köyde, Kayseri-Sivas taraflarında Ermenilerin, Türklerin diyelim neyse bir arada yaşadığı bir köy bu. Şöyle bir şey oluyor, Hayganuş Hanım diyelim, Hayganuş Hanım'ın evinden bir ağlama sesi geliyor, komşu Ayşe Hanım duyuyor bunu, komşusu zaten gidiyor, "Ne oldu Hayganuş, nedir" falan, kadın gözyaşlarını tutamıyor "Ne olacak, oğlum Müslüman oldu." Başlıyor Ayşe Hanım da ağlamaya, Ayşe teyze. Birazdan Hayganuş "Sen niye ağlıyorsun" diyor, "Bende iki tane var, ikisi de Müslümandır" diyor.

Prof. Dr.Samim Akgönül: Çingeneler için söyleyeceğim. Hemfikir olmadığımız konu, ekonomik faktör ve temel ih-

tiyaçlar sağladığımız zaman sorun kalmaz konusu. Biraz Marksist yaklaşım, benim de aynı şekilde yaklaşımım olabilir, doğrudur, fakat sanki o kadar değil, sanki temel ihtiyaçların karşılanması tam aksine, temel ihtiyaçlar karşılanmadan önemsiz olan şeyleri daha da önemli kılan bir şey, yani yaşayabildiğimiz andan itibaren başka şeylere değer vermeye başlıyoruz. Şu anda herhalde açlık çeken arkadaşlarımız yoktur ama bazı sorunların üzerinde kafa yormaya başlıyoruz. Bu sorunların içerisinde elbette bu “bizlik” kavramı, kimliğin meşruiyeti vs. de var ve bunun için hak talep etmeye başlıyoruz.

Ben aslında hak veriyorum size, fakat bunun şuna evrilmesinden korkuyorum, yani Kürtler ayaklanıyorlar, çünkü orası gelişmemiş bölge, gelişmiş bölge olsaydı, orayı kaldırdırırım, işte bu hakları vermeye gerek kalmaz, yani bunun buna evrilmesinden korkuyorum. Ben elbette ki böyle bir şey düşünmediğinizi biliyorum, fakat bunun buna evrilmesinden korkuyorum. Çingenerler, çok korktuğum bir soru bu, çünkü bilmiyorum, şöyle bilmiyorum: İşte ben bir, iki, üç, dört kavram üzerine yazıyorum çiziyorum: Bir tanesi azınlık kavramı, bütün bu tanımları, manımları veriyoruz, “Aaaa Çingenerler nereye giriyor” diyoruz, girmiyor hiçbirinin içine. İkincisi diaspora kavramı. Diasporalara bakıyoruz, bakıyoruz, bakıyoruz, bütün kriterleri koyuyoruz vs. “Aaa Çingenerleri sokamıyoruz”, çünkü anavatan yok, ille anavatan olması lazım.

Neyse koyuyoruz. Üçüncüsü göçebe, göçmen kavramı, göç üzerine çalışıyorum. Koyuyoruz işte göç şudur –öğrencilerim biliyorlar- göçsel sirkülasyon dediğimiz bir kavram var, vs. vs.; hepsini koyuyoruz, hepsi süper oluyor, Çingenele olmuyor. Dördüncüsü dinsel aidiyet üzerine çalışıyorum, dinsel azınlıklar üzerine çalışıyorum. Harika, kuramı kuruyorum, her şeyi kuruyorum; paat a bakıyoruz bu Çingeneler olmuyor, uymuyor, uymuyor içerisine.

Gerçekten bu apayrı bir, bir nokta.

Demin fizikçi bir arkadaşımınla sosyal bilimlerden konuşuyorduk, bilmiyorum burada mı hâlâ, sosyolojide değişmezler var mı, yok mu meselesi. Sosyolojide bizim değişmezlerimizin olmadığını gösteren bir örnek Çingene örneği, çünkü ne göçmen, ne azınlık, ne diaspora, ne dinsel grup içine giriyor; benim üzerinde çalıştığım dört nokta. Türkiye için baktığımızda oldukça ilginç. Bir kere şunu hemen söyleyeyim size, bugün 2013'te bütün dünyada ezilen, evrensel olarak ezilen tek grup, yani kimi grup var bir yerde ezilir, başka yerde başat. Kimi grup var bir yerde eziliyor. Brezilya'da, Fransa'da, Çekoslavakya'da.. her yerde ezilen tek grup ki aynı kimliksel özellikleri paylaşmıyorlar: Değişik dinler var, değişik diller var, değişik yaşam tarzları var vs. vs.

Türkiye için bakıldığında bu din meselesi çok önemli bir mesele. Çingenelerin dini nedir diye sorsanız cevabı zor, çünkü geleneksel olarak taaa 16-17. yüzyıldan itibaren bü-

tün Avrupa'da en azından bu bölgedeki Çingene gruplar çoğunluğun dinini kabul etmiş durumdadır. Fransa'da Çingeneleşenler Katolik, efendim Rusya'da Ortodoks, Türkiye'de Müslüman; Yunanistan'da, Yunanistan'ın güneyinde yaşayan Çingeneleşenler Ortodoks, Batı Trakya'da yaşayan Çingeneleşenler Müslüman, çünkü Müslüman azınlığın içindeler ve inanın, Batı Trakya'nın içinde azınlık, orada da eziliyorlar. Türk kültürü" falan filan söylemi var da, içeri girdiğiniz zaman "Çingene o!" söylemi var.

Ben İsmail Rodoplu'yu gayet yakından tanıdım, eski milletvekiliydi, biraz ona çalışmıştım oralarda, orada gördüm. Türkiye'de de Müslüman. Bunda yalnız ilginç şeyler var. Birincisi 15. yüzyıldan itibaren Türkiye'deki; özür diliyorum, hemen düzeltiyorum kendimi anakronizm yapıyorum, Anadolu'daki bütün Çingeneleşenler zorla sedanterleştirildi, zorla diğer bütün göçebeler gibi onların da göçebeliklelerinin önüne set çekildi, çünkü Osmanlı göçebeyi sevmez: Göçebe vergi vermez, sayamazsın, askere çağıramazsın ayaklanır, vs., vs. Yörükler, mörükler gibi hepsi 15-18. yüzyıl arasında yerleştirildi, sedanterleştirildi ve bir yerlere yerleştirildi. Şu anda Fransa'da hâlâ göçebe yaşayan Çingeneleşenler var, Romanya'da hâlâ göçebe yaşayan Çingeneleşenler var, Türkiye'de hâlâ göçebe yaşayan Çingeneleşenler yok, bu Çingeneleşenler zorla bir yerlere yerleştirildiler, işte arabayla marabayla bir yerlere giden Çingeneleşenler yok.

İkincisi Çingeneleşenler Müslüman oldukları, Müslümanlaştıkları ya da Müslümanlaştıkları için elbette ki bu nüfus

mübadelelerinde vs. bu extermine edilen gruba katılmadılar. Benim bütün söylediklerimden farklı olarak asimile edilebilecek gibi de görülmediler, fazla aşağıdaydılar, yani Türklüğe asimile edilebilmeyi hak etmek için Müslüman olmalarına rağmen fazla aşağıda görüldüler ve bir folklorik, sadece folklorizasyonun içine sokuldular. Sadece varlıkları darbuka çalıp ayı oynattıkları sürece kabul edilebildi. Bugün çiçek satıp bilmem ne yaptıkları sürece kabul edilebildi ve gerçekten aslında ezilen bir grup, fakat nereden anlıyoruz Türklüğü hak edemediklerini? Kentsel dönüşüm vesaireleri, Sulukule meseleleri, daha yeni Edirne'deydik, gördük oradaki durumu. Yani öyle bir grup ki ezilmeyi hak eden, asimile edilmeyi bile hak etmeyen bir grup, yalnız tekrar ediyorum, bu bir tek Türkiye için geçerli değil. Bu gerçekten evrensel bir sorun, aynı şey Fransa için de geçerli. Fransa'nın inanılmaz, kabul edilemez politikaları var, sınır dışı etme politikaları vs. Aynı şey Çek Cumhuriyetleri için geçerli.

Avrupa Konseyi çerçevesinde bir tane Çingene bürosu, Room var; Eleni Tsetsekou başında bu büronun, bir Yunanistan Çingenesi. İlginç bir şekilde Çingeneler bütün Avrupa'daki Çingeneler kendilerini: Roman, Çingene vs. olarak dışı doğru tanımlıyorlar. İçte doğru bir rekabet içerisindedirler, Çingenesi var, Sintisi var, Romanı var, bizim seyahat insanları diye tabir edilen hâlâ göçebe olanları var, yarı göçebe olanları var, sedanterleşmiş olanlar vs., İçinde birçok bölümleri var; dilsel ve dinsel ayrımlar var, yani içeride bu

kadar büyük bir solidarite, bu kadar büyük bir dayanışma yok fakat dışarıdan bakıldığında o kadar büyük bir ezilme var ki ezilmeye karşı ortak bir söylem var: işte Roman kültürü en güzel bir kültür, müzik-eğlence vs., vs. Hâlbuki iç diskur, iç söylem son derece fragmente, bölünmüş bir söylem.

Kadın Katılımcı: Yani kendilerini folklorizasyonun asimile edilmiş haliyle tanımlıyorlar kendilerini.

Prof. Dr.Samim Akgönül: Buna evet diyemeyeceğim, çünkü öyle değişik değişik şeyler var ki. Dış hekimi, Çingene yanını saklıyor, yani sedanter olmuş, şehirde oturuyor, diyor ki “Ben müşterimi kaybederim”, dış hekiminin folklorize edilmesi zor, o kadar da komik ve turistik bir şey değil. Fakat onu söylemiyor, kimliğini söyleyemiyor, sadece ve sadece böyle bir kökenin varlığından dolayı müşterilerinin gelmemesinden korkuyor. O folklorize edilmenin dış diskurda, işte “ bizi korusunlar”; ben o belgesellerin hepsine ulaştım, biraz baktım, seyrettiğimde şöyle bir söylem var: En güzel biziz, ne güzel neşe katıyoruz, bilmem neyle niye bizi eziyorlar; böyle bir folklorize söylemi içselleştirmesi gibi bir durum ortaya çıkıyor. Aslında bu dış söylemle iç söylem arasında bir fark var, gerçekten bir fark var.

Çingenelerden devam etmek istiyorum, sizce bir boş vermişlik içindeler mi? Biz dışlanıyoruz, ediyoruz, işte sadece eğlenceli insanlar olarak görülüyoruz ve buna tepki gösteriyoruz. Çıkıp bunu söylediklerini duymadık ya da biz

mi görmek istemiyoruz, biz mi onları bastırıyoruz yoksa gerçekten bu insanlar boş vermiş ve aslında biraz daha bunu kabul etmiş insanlar mı? Kendi aralarında da birleşemiyorlar dediniz, işte ses çıkarmıyorlar dediniz.

Sinan Şanlıer: Kusura bakmayın, ikinci kez söz aldım, kendimle ilgili bir cümleyi söyleyeyim: Ben biraz şu noktaya dokunmak istemiştim aslında. Osmanlı'da bunlarla ilgili yedi-sekiz tane kanunname yapılmıştır, 1490'dan 1877'ye kadar.

Türk literatürüne baktığınız zaman örneğin Nihal Atsız'da şöyle bir şey vardır, Türklerin düşmanları kimlerdir diye saydığı zaman Çingeneri de sayar.

Yetmiş iki buçuk!

Yasalara baktığınız zaman Çingeneri dışlayan maddeler, cümlecikler vs. falan da var.

Bütün bunlara rağmen Çingener Türkiye'de devletten daha çok devletçidirler, bunu kavrayamıyorum.

Prof. Dr.Samim Akgönül: Viyana'ya gidip geliyorum, çok aktif Çingene sivil toplum kuruluşları var, seslerini de çok yükselten çıkartıyorlar. Kültürel etkinlikler var vs. Fakat bunu duymak zor, bu görünürlük vesairesinden duymak zor. Bence kulaklarımızı biraz yöneltirsek, o sesi de duyabileceğiz.

Türkiye'de Sulukule'nin şöyle bir avantajı oldu, Türkiye'deki sivil toplumun da sesi en azından duyulmaya başlandı, medyatik bir şey oldu. Bence Çingene toplumunun içinde de bir sürü fragmanlar var. O da bir hayali cemaat, yani diğerlerinden bir farkı yok. O yüzden var, yükselen sesler var. Böyle bir boş vermişlik olduğunu pek düşünmüyorum.

Devletsel, devlete yakın söylem ama bu kraldan çok kralcılık, ezilen grupların bir kısmında hep vardır. Siz buna Stokholm sendromu mu, artık ne dersiniz deyin, en çoğunu söylemek, daha da fazlasını söylemek, bu Öztürk, möztürk soyadları gibi hep vardır. Buna pek şaşırıyorum. “Biz devleti savunan bir söylem geliştirirsek, ezilmemizi engelleriz...”; bu kendini koruma söylemi belki. Ben size bir şey söyleyeyim mi? Bugün Türkiye'de gayri Müslim grupların hakları vs. üzerine çok tartışıyoruz, 1990'lardan itibaren bu yepyeni bir şey, ben de dâhil aynı grubun içerisindeyim. Ben ilk çalışmaya başladığım zaman bu konularda 1990'ların sonunda, benim gidip görüştüğüm gruplar arasında, özellikle Rumlar üzerine çalıştım, son derece geçiş döneminde olanlar da vardı “tabii ki, devletimiz, milletimiz var olsun aman” vs., çünkü o söylenen bir koruyucu kalkan gibi anlaşılıyor, ondan sonra biraz daha kaşıyınca, biraz daha bakınca “Şu da oldu, bu da oldu” diye ortaya çıkıyor. Bir şey ortaya çıkıyordu. Bence bu yüzeysel söylemde kalmayıp biraz daha derine indiğinizde başka bir şeyler ortaya çıkar diye düşünüyorum.

Maya Arakon: Bu kimlik üzerinden Besim'in çok güzel bir saptaması var, demin o senin söylediğin hani *"kimlik, kişiliğe rağmen inşa edilir"* diyor Besim Dellaloğlu. Bir noktaya gelmek istiyorum. Biz çocukken hep şöyle bir şey duyardık: Türkiye'de ırkçılık yok, ırkçılığı sadece Zencilere karşı Amerikalıların yaptığı bir şey olarak algılamıştık. Sonra biraz aklımız ermeye başlayınca 6-7 Eylül olayları üzerine biraz düşünmeye başladık. *"Yakın başkalık* en tehlikeli olanıdır. Bu kimlik kavramı çerçevesinde inceleyecek olursak: Kimlik kişiliğe rağmen toplumsal birtakım baskılar sonucu elde ettiğimiz bir şeydir." Peki, bu kimlik nasıl oluyor da i bu yakın başkalığı da göz önüne alarak soruyorum, yıllar yılı çok iyi komşuluk ilişkileri içinde kalmış insanlar bir anda toplumsal bir galeyana gelerek kendi komşularını vandalize edecek canavar bir ruh haline bürünebiliyorlar.

Bu kimlik dediğimiz şey devletin ideolojik aygıtları tarafından manipüle edilebilecek bir şey mi? Aslında bu bizim kendi elimizde, kendi irademizde olmayan bir şey mi? Ne yapalım, kimliklerden mi kurtulmaya çalışalım? O ruh halinin bir açıklamasının olması lazım. On sene-yirmi sene komşuluk edip de o dediğin folklorizasyon var, ya Hrant'ın söylediği "Ah ama bizim Ermeni dostlarımız da vardı!" Pas-kalya yumurtası hikâyesi herkesin hayatında kesin vardır. Bayramlarda biz onlara giderdik, onlar bize, sonra biz onları kestik, kadınlarına tecavüz ettik, mallarını yağmaladık, yani nasıl oluyor da bir anda bir canavar[a dönüşüyor]; yıllar yılı nefret mi etmişler, aslında gizli bir ırkçılık mı var, bu

kimlik dediğimiz şey çok kolay ırkçılığa mı evrilebiliyor? Nasıl oluyor, buna karşı ne diyeceksiniz çok merak ettim.

Kadın Katılımcı: Aslında başka bir sorum vardı ama tamamlayıcı olanı sorayım. İlk not ettiğim sorayım. Ne kadar özgürüz, özgürlük nedir? Aslında çok bağlantılı, aynen böyle bir şey, hani grup bizim düşüncemizi belirliyor. Aslında şu anda da hepimizin bir normali olduğu için vs. Dolayısıyla hani bu çok derin bir mevzu ama çok bağlantılı. Bu anlamda özgürlük yok, çünkü ya bir şeylere rağmen kendimizi yapıyoruz, en başta ailemiz, genişleyen çemberlerin ya içinde kalarak, etkilenecek, mutlak özgürlük diye bir şey zaten yok.

Erkek Katılımcı: Çingenelerden konu açılmışken. Halk otobüsünün içinde bekliyordum, otobüse arka kapıdan dört-beş tane Çingene girdi. Ben de kendimce analiz etmeye çalıştım, çünkü para vermediler. Şoför bayağı sinirlendi, halk asabileşti, belki şöyle bir şey akıllara gelmiştir “Onlar beleşçidir” falan filan. Bir de baktım gülüyorlar, eğleniyorlar, gayet keyifleri yerinde ama geri kalan çoğunluk diyelim, hiç mutlu görünmüyor, hep böyle suratlar asabi, yani burada mutluluk ile sosyoloji, yani azınlıkta mutluluk? Bana ne, ben mutlu olduktan sonra? Tabii ki belki saçma bir şey, mutluluk nereden geliyor?

Prof. Dr.Samim Akgönül: Hegel ve Nietzsche'ten sonra; sorunlarınızı psikanaliz kitaplarından çözeceğim!

Ayşe Gözen: Bence kavramsallaştırmanız çok ilginç, yani yok edilenler, asimile edilenler ve folklorize edilenler. Şimdi asimile edilenlerle, folklorik öğelerde Müslümanları saydınız Türkiye’de...

Burada gayri Müslimler, o kalan azıcık olanın da yok edilme süreci devam ediyor anlamına mı geliyor bu söylediğiniz...

Yahudilerde görüyoruz, çocuklarına Türk ismi veriyorlar “Biz Türküz” diyorlar; orada biraz asimilasyon işliyor mu ve de Ermenilerin folklorik unsur olması söz konusu mu?

Prof. Dr.Samim Akgönül: *Kitle ve Güç.* Evet, gerçekten de o kitle beraber olduğunu hissettiği andan itibaren en güzel, *en yakın* vs. kitle bile zırt diye hemen döndürülebiliyor, o da benim söylediğim kimlik.

Bir şey, bir güç tarafından yapay olarak inşa edildiği için, inşa edilmesinin de bir sebebi var; gerektiği zaman kullanılabilmek ve gerektiği zaman o kullanılıyor. Niçin, Avrupa’daki Türk etnik kökenliler niçin pompalanıyor “Aman asimile olmayın” diye. Kriz oluyor, “Aman paranızı buraya verin” ya da “Orada Türkiye’nin lobiciliğini yapın, siz hepimiz Türkiye’nin nesisiniz, büyükelçilerisiniz, temsilcilerisiniz” vs. Birtakım araçlarla kimlik inşa ediliyor. O kimliğin kendisi başka bir şey için araç oluyor: bu ekonomik çıkarlar, politik çıkarlar olabilir başka kötü şeyler de olabilir.

Özgürlük meselesi, hiç birimiz özgür değiliz. Belki de özgürlüğün tek tanımı özgür olmadığının farkındalığı, hani biraz böyle takla atarak cevap vereyim. Özgür olmama bilinci de, bu çoğunlukta ya da azınlıkta olmanın da ötesinde bütün bu konuları kafaya takıp da bunların üzerinde düşünüp ve gerçekten o kadar zil takıp oynayacak bir şey değil.

Yalnız şu dört Çingene, hani “Para ödemiyorlar, mutlu- lar” vs. kimi kaynaklara göre ki siz daha iyi biliyorsunuz, Türkiye’de 2 ila da 3, kimisi 4 milyon diyor Çingene ya da Çingene kökenli birey var. Orada da biz görünürlükten hareket ediyoruz. Söylemeyi unuttum, azınlıklar sadece görünür kısımlarıyla algılanırlar, Fransa’da Alevilerin büyük bir derdi var. Aleviler diyorlar ki “ Başörtüsü ya da cami meseleleriyle bizim ne alakamız var, niye bunlar kendilerini temsil ediyorlar da biz kendimizi temsil edemiyoruz?” Çünkü görünürlükleri az; kıyafet, cami, minare... O yüzden o 3 ya da 4 milyon Çingenenin temsili olması da sorunlu bir şey, ama var.

Gayri Müslimlerin folklorize edilmesine cevap vereyim. Bu konuda gerçekten net bir düşüncem var ama hiç hoşunuza gitmeyecek. İki sene önce bir toplantıda söyledim ve gerçekten başka arkadaşarımla kavga ettik. Benim şöyle bir düşüncem var, kendimi de işin içine katıyorum, 1990’lardan sonra 90’lar sırasında gayri Müslimler, Türkiye’deki Müslüman olmayanlar beyaz Türkler, elit tabaka tarafından keşfedildiler, tekrar keşfedildiler ve bir literatür başladı. Bu

literatür sizin de dediğiniz gibi “Beyoğlu’na kravatsız girilmezdi, komşumuz Alike teyze ne kadar tatlıydı, işte böyleydi vs., vs.” Ben buna minority mania/minority manyak diyorum. Bu literatür yaptığı daha bilimsel vs., vs. ama biz de aynı literatürün meyveleriyiz. İstanbul’da 1990’larda başka bir *başkalığın* keşfedilmiş olması, o da Kürt *başkalığı*. Kürt başkalığı, dikkatinizi çekerse bu ikisi paraleldir: “İstanbul köy oldu, köyden kente indiler”...

Bu yeni başkalık, yeni ötekilik, daha önce yok edilmiş olan bu eski ötekilikler hemen folklorize ve idealize edildi “Ne kadar güzeldi, işte ama şöyle güzel café chantant’lar vardı, operalar vardı”. Hâlbuki bunları söyleyenlerin ya kendileri ya da anne-babaları 1955’te 64’te hiç ağzını açmamış. Bu insanlar ama hepsinin birden bire bir komşusu çıktı, hepsi birden bire paskalyada bilmem neler yapmaya başladılar. Bugünkü ötekilik tehlikeli ötekilik haline gelmeye başladı, bilmem neler yapmaya başladılar: Bugünkü ötekilik tehlikeli ötekilik haline gelmeye başladı, özellikle Kürt ötekiliği, biraz *sinik* bir bakış açısı bu ama bence Kürt ötekiliğinin keşfinin gayri Müslimlerin folklorize edilmesinde bir rolü olduğunu düşünüyorum, hâlâ da düşünüyorum. Bugün bir ay geçmiyor ki bir kitap çıksın “Rum mutfağı, Ermeni müziği” bilmem ne, değil mi?

Ben bu konulara başladığım zaman hiç, hiç alakası yoktu; iki tane literatür vardı. Bir tanesi tarih literatürü, ikincisi de “hain, Rum entrikaları, Ermeni mezalimi” vs. Şimdi her ay

bir kitap çıkıyor. Bu konuda gerçekten öbür ötekiliğin bir payı olduğunu düşünüyorum.

Jale Mildanoğlu: Kitapların çıkmasında acaba biraz gelişen özgürlük ortamının faydası olmuş olamaz mı?

Prof. Dr.Samim Akgönül: Olabilir, tabii vardır ama bunlar paralel giden süreçler, belki bunları 1978'den itibaren yapmaya başladık, yani bunun bir de bir public bulması lazım kendine, bir okuyucu kitlesi bulması lazım ve insanların bu konuda konuşmaları lazım. Vardı böyle şeyler ama o kadar marjinaldi ki birden bire, biliyorum hepiniz bayılıyorsunuz Ermeni lokantasına, Rum tavernasına, biliyorum ben de seviyorum, fakat bu yeni bir şey. Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar, bütün bu gökkuşağının kaybolan renkleri literatürü, bunlar Kürt başkaldığı ile alakalı bence.

Buket Balamen: Maya hocamıza da ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Toplumsal kategorizasyondan bahsettik, bu kategorileri biz bireysel olarak ne zaman fark ediyoruz, bu farkındalığımız yönetim sanatı içinde kullanılıyor mu diye soru sormak istiyordum ama zaten bir parça aydınlanmış oldu. Tekrar siz parantez açmayı isterseniz, devam ederseniz sevinirim.

Prof. Dr.Samim Akgönül: Buket benim eski öğrencim, iyi biliyor parantezlerimi!

Buket Balamen: Bir parantez daha açmanızı isteyeceğim, bu azınlık kavramı içerisinde bir yok etme ve folklorizas-

yondan da evvel bir asimilasyondan da bahsettiniz; üç aşamadan bahsettiniz. Kürtleri çok net bir şekilde tanımlayabildik. Peki, azınlığın içerisindeki azınlık olgusunu bir parça daha açabilir misiniz? Örneğin Kürt Alevi ya da o tanımlamayı nasıl yaparsınız?

Hassas bir nokta olduğu için kelimeleri de çok dikkatli seçmeye çalışıyorum ama bir parça aydınlatırsanız belki...

Prof. Dr.Samim Akgönül: ok güzel çeşitlemeniz...

Gültekin Bey: Siz Çingenerden bahsederken aklıma şu geldi: toplumda en özgürler kimler? Deliler, gerçekten özgürler. Neden özgürler? Herhangi bir şekilde üretim ilişkilerine katılmıyorlar. Bence toplumsal olarak bahsedilecek olsa gerçekten deliler, çünkü onlar da tarih sürecinde bizim klasik Marksistlerden kategorilerimize uymamışlar. Çingenerin üstyapısal kurumlarına bakın; çeribaşı var. Bu ne? İlkel çağlardan kalan kabile lideri pozisyonundaki toplumsal bir yapı. Acaba bir yandan da şunu soruyorum: Delilik kalıtsal mıdır? Antropoloji korkar insanları gerçek anlamda incelemekten, ölçmekten, genlerine bakmakta mı acaba.

Çingener de toplumsal ilişkilere katılıp bir pay almak yerine genellikle toplumsal ilişkilere katılmayıp bir pay koparmaya çalışan grup, gruplardır, değil mi?

Yani gerçek üretim ilişkilerine katılıyorlar mı? Katılıyorlar mı? Aralarında böyle bir alt-üst ilişkisi oluşuyor mu? Oluş-

muyor değil mi? Oluşmuyor. Gezenlerden bahsediyorum, oturmuş bir yapıdan bahsetmiyorum.

Maviye: Ben kimlik konusunda bir soru sormak istiyorum. Bir insanın tek bir kimliği mi vardır diye düşünüyorum, çünkü örneğin ben kadını, Türkiyeliyim, yani Hollanda'da yaşıyorum Türkiyeliyim ve orada aynı zamanda azınlığım. Orada hissediyorum ki benim çeşitli kimliklerim var, çeşitli yerlerde ayrı şeyleri savunuyorum. Zaman zaman hatta Müslüman bile oluyorum.

Çünkü kimlik meselesinin pek olmadığını düşünüyorum.

Tuncer Duman: Usul gibi olacak ama sayın moderatör, eğer toplum bir etnik aidiyet üzerinden bir başka topluma fırsatını bulduğunda yüklenebiliyorsa, kıyıp kesebiliyorsa, bunun sadece tabii ki etnik bir farklılıkta aramamak lazım. O kıyımı yapan insanların nasıl bir şiddet ya da hegemon olmak, egemen olma düşüncesi üzerinden de gitmek gerekir yoksa kıyım izah edilemez. Burada da küçük küçük kıyımlar, hepimizin içinde şiddet var. Eğer ben Prof. Dr. sıfatı ile burada konuşuyor olsam, sandalyede bile olsam bana "Soru sor, şöyle değil böyle söyleyin" diye yönlendirme hakkını kendinde görmez. Bu kendi kafasında, o masa arkasında ya da bu fikirle konuştuğu zaman dinlenebilir ya da şu kadar süre konuşabilir ama biri şöyle olursa şu kadar konuşabilir şiddetiyle, hegomonik düşüncesi arka planıyla bağlı görüyorum. Ben azınlık kavramını en fazla ezilen,

ezilme kavramı ile ilişkilendiriyorum, çünkü bir dönem çoğunluk olan da eziliyor olabilir ve ben...

Prof. Dr. Samim Akgönül: Tam benim söylediğim, aynı şey.

Tuncer Duman: Çingene toplumuna gelirsek o konuda şurada da biraz kafamda biçimlenen ama öncesi olan bir şeyle açmanızı rica edecektim. Siz “İzahı zor” dediniz ama ben tabii belki biraz Kartezyen düşüncenin hâlâ bulanıklığı içinde olabilirim ve izaha çok yakın şeyler de geliyor ve Gültekin arkadaşım ile da bayağı farklılaşıyorum. Üretim ilişkileri sadece pür, net, tertemiz ilişkiler olmaz kapitalizmde. Kapitalizmde işsizlik vardır, bunu çok kişi bilir. Sistemin kötü yönetilmesi ile ilgili değildir bence, iyi yönetilmesi ile ilgilidir, çünkü işsizlik kapitalizm için işgücü üzerindeki en büyük kontrol aracıdır; iş ücretlerini düşürmekle ilgili en büyük kontrol aracıdır, işçi sınıfını birbirine düşürmekle ilgili vs., vs. Çingene mevzuu ise, onlar kendilerine Çingene denmesinden genellikle hoşlanmazlar, “Roman” derler, çünkü Çingenenin kavramsal geri planı artık aşağılayıcı olmuştur. Romanlara bakın, mesela en yakın hemen şurada 300 metre ötede Tarlabası’nda . Bunun nedenine dönülebilir ama ben sadece şunu söyleyeyim: üretim ilişkilerinin pür olmayan bir de kirli tarafı vardır. Aynı derin devletin Abdullah Çatlı’larla birilerini öldürtmesi gibi uyuşturucu, fuhuş, yankesicilik bunlar üretimin dönüş ilişkileri içindedir, siz var saysanız da yok saysanız da ve Çingeneler, Ro-

manlar bu işi yaparlar en fazla. O yüzden gizli bir sessizlik, kontrol altında ve şehrin eğlence merkezlerinin hep yanında tutulurlar.

Prof. Dr. Samim Akgönül: Ben çok yazmıştım Türkiye'deki ders kitapları üzerine, sonra çok moda oldu Türkiye'de. O kadar enteresandır ki ortaokul ve lise işte yurttaşlık bilgisi, tarih, coğrafya vs. orada gayet; oklar, o oklar bizim hepimizin kafamıza saplanan oklar. Arkadaşlar, şu Orta Asya meselesi o kadar güzel bir mesele ki, o kadar gırgır bir mesele ki bu Orta Asya'dan gelme meselesi.

Evimizde, evlerimizde ayna var! Hepimiz yakışıklı ve güzel arkadaşlarım, hiç mi bakmıyoruz kendimize, aynı bu Orta Asyalı. Orta Asyalılık morta Asyalılık yok.

Hep anlatıyorum derslerimde, Foça'da alan çalışması yapıyordum mübadele üzerine, bir okulun yanında oturmuşum not alıyordum, fotoğraf makinem falan da vardı o zaman turist zannettiler “Mistir mistir” geldi çocuklar, sordular mordular, ben de “Acaba bu gelenler mübadil çocukları mı”yı anlamaya çalışıyorum. “Nerelisiniz?” “Hepimiz Orta Asya'dan geldik abi” dediler. “Hoş geldiniz, ne zaman kaçta geldiniz?” Herhalde bir önceki ders bu hikâyeydi, evet bu kafamıza gayet sokulmuş bir şey. O oklar var ya her taraftan gelen oklar, o beynimize sokulan oklar.

Azınlık içinde azınlık: Evet, en zoru o çünkü çoğunluğun algılamasında azınlık bir bütündür, o azınlık, şimdiki azın-

lık, azınlığın tümü gibi davranmalı ki azınlık güçlü kalsın. Trakya'da ben çalışırken en çok ezilen Çingeneler ve Pomaklardı, çünkü Türk olmaları gerekti.

Türkiye'deki minicik Rum azınlığı içerisindeki en büyük sorun Antakyalı Ortodokslar; Arabafon, Arapça konuşan Antakyalı Ortodokslar, kimsenin haberi yok. İnşallah bu konuda biraz daha çalışılır. Azınlık içinde azınlık gerçekten çok önemli bir konu.

Tekil kimlik, elbette; ben tam tersini söylüyorum, kimliklerimiz hem çoğul hem dinamik, yani değişken. Yatay olarak değişken, dikey olarak değişken; zaman içinde ve yer içinde değişken ve hem çoğul elbette, fakat hangi kimliğimiz saldırıya uğruyorsa onu öne çıkartıyoruz. Elbette, hemen söyleyeyim, bu sizin söylediğinizin bir ismi var, buna *sembolik şiddet* diyoruz. Gerçekten de ben öğrencilerimden ilk derslerimde özür diliyorum, çünkü ben konuştuğum zaman bu bir nevi sembolik şiddet, toplumsal normlar içerisinde elbet beni buraya koyuyorlar, bu mikrofonun arkasında sizi dinlemeye mecbur kılıyorlar. Eh, siz biraz daha az mecbursunuz ama derslerde bir de üstüne para veriyorlar bazen, çok da para veriyorlar! Evet, buna sembolik şiddet deniyor, bazen sembolik şiddet, fiziksel şiddetten daha güçlü ve daha dayanılmaz, hakikaten.

Burada noktalamış olayım. Hepinize tekrar çok teşekkür ederim.

www.kuyere1.org